

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Н. М. Маслова, Т. О. Кравцова, І. Л. Уличний

ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Навчально-методичний посібник
для студентів спеціальності «014 Середня освіта (Географія)»
закладів вищої освіти

КРОПИВНИЦЬКИЙ – 2020

ББК 74.580.203

УДК 378

П 24

Виробнича практика студентів у закладах загальної середньої освіти :
Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «014 Середня
освіта (Географія)» закладів вищої освіти / Н. М. Маслова, Т. О. Кравцова,
І. Л. Уличний. – Кропивницький, 2020. – 98 с.

У посібнику розкриваються загальні питання організації та проведення виробничої педагогічної практики у закладах загальної середньої освіти студентів спеціальності «014 Середня освіта (Географія)» (асвітньо-професійна програма «Середня освіта (Географія та краєзнавчо-туристична робота) природничо-географічного факультету Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Колективом авторів розроблено завдання для виробничої практики з географії, краєзнавчо-туристичної роботи, педагогіки та психології, виконання яких забезпечить формування у майбутніх учителів географії професійно важливих навичок та умінь. Чисельні додатки, наведені наприкінці посібника, значно полегшать роботу студентів під час педагогічної практики.

Посібник становить практичний інтерес для керівників виробничої практики, методистів та студентів географічних спеціальностей інших вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Мирза-Сіденко В. М., кандидат біологічних наук, доцент кафедри географії та геоєкології, в.о. завідувача кафедри географії та геоєкології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Онойко Ю. Ю., кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та геоєкології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Затверджено до друку методичною радою

Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
(протокол № _ від _____ 2020 р.)

© Центральноукраїнський державний
педагогічний університет імені Володимира
Винниченка, 2020

ПЕРЕДМОВА

Виробнича педагогічна практика у закладах загальної середньої освіти є важливою ланкою в системі підготовки майбутніх вчителів географії. Під час проходження педагогічної практики студенти закріплюють та поглиблюють теоретичні знання, які набули під час навчання у закладі вищої освіти, оволодівають необхідними для майбутньої професійної діяльності компетентностями. Педагогічна практика не лише доповнює й збагачує теоретичну підготовку студентів, створює умови для закріплення і поглиблення знань, але й сприяє їх підготовці до виконання функцій вчителя географії та економіки, класного керівника та організатора краєзнавчо-туристичної роботи в школі.

На сучасному етапі розвитку освіти в цілому, та шкільної географічної освіти зокрема, відбувається зміна пріоритетів у підготовці учнів. Змінилося в цілому завдання сучасної школи. Традиційне розуміння завдань освіти, що зводилося до необхідності озброєння учнів системою знань, умінь і навичок, наданні якомога більшої кількості інформації, потроху відходить у небуття. На етапі інформаційного суспільства важливіше навчити дітей розуміти інформацію, вміти її використовувати. В таких умовах головним завданням сучасної школи стає підготовка учнів до життя в мінливих і швидкоплинних умовах сучасності. На разі важливіше навчити учнів самостійно думати й розв'язувати проблеми, критично й творчо мислити, збагачувати свій словниковий запас, грамотно використовувати інформацію, бути комунікабельними, контактними, самостійно удосконалюватись. В таких умовах основними освітніми парадигмами стають особистісно-орієнтований та компетентісний підходи у навчанні.

Зміна пріоритетів в шкільній географічній освіті потребує змін в методиці навчання географії. На сьогодні змінюється функція вчителя в процесі навчання географії. Він все частіше перетворюється з інформатора в організатора навчально-пізнавальної діяльності учнів. Саме тому важливим є не тільки теоретична фахова та методична підготовка майбутніх вчителів географії, але й первинний досвід практичної діяльності, який вони мають змогу отримати під час педагогічної практики в школі.

Роблячи перші кроки на педагогічній ниві, студенти мають розуміти, що успіх до вчителя приходить лише тоді, коли він весь широкий спектр своїх професійних обов'язків виконує творчо, здійснюючи систематичний пошук ефективних форм, методів і засобів навчання. Таким чином активно і творчо працюючи під час педагогічної практики студенти закладають основу своєї майбутньої педагогічної майстерності.

Цей посібник створено з метою узагальнення досвіду організації та проведення педагогічної практики на природничо-географічному факультеті ЦДПУ ім. В. Винниченка та надання реальної методичної допомоги студентам під час проходження ними педагогічної практики в школі.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Виробнича практика студентів у школі є невід'ємною складовою освітньо-професійних програм підготовки фахівців зі спеціальності 014 Середня освіта (Географія) за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота». Вона спрямована на закріплення теоретичних знань здобувачів вищої освіти, отриманих за час навчання, набуття і удосконалення практичних навичок і умінь за спеціальністю, формування професійно необхідних компетентностей.

Основними умовами ефективності педагогічної практики є: теоретична обґрунтованість системи підготовки студентів; її навчальний, розвивальний і виховний характер; комплексний підхід до визначення завдань, змісту, форм і методів її організації та проведення; забезпечення наступності та системності на різних етапах її проведення.

Метою виробничої практики у школі є підготовка студентів до самостійного виконання основних функцій педагогічної діяльності вчителя географії, організатора краєзнавчо-туристичної роботи в школі; становлення і розвиток педагогічних компетенцій, формування професійних умінь і навичок під час застосування сучасних педагогічних технологій; виховання особистості майбутнього вчителя.

Завдання виробничої практики у школі:

- поглиблення і розширення теоретичних знань із фахових і психолого-педагогічних дисциплін, набутих студентами, застосування їх у розв'язанні конкретних педагогічних завдань під час практики;
- ознайомлення із системою навчально-виховної роботи у закладах освіти;
- вивчення навчально-методичної документації закладу освіти;
- формування у студентів уміння спостерігати й аналізувати навчально-виховний процес у закладі загальної середньої освіти;
- формування умінь професійного й педагогічного спілкування з учнями;
- формування умінь і навичок виконання професійних функцій вчителя: конструктивної, мобілізуючої, організаторської, комунікативної та інформативної;
- формування психолого-педагогічних та методичних умінь викладання географії, а також організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладі загальної середньої освіти;
- вироблення умінь застосування сучасних технологій і методик навчання;
- формувати у майбутніх учителів педагогічну майстерність під час виконання ними обов'язків учителя географії та організатора краєзнавчо-туристичної роботи;
- проведення виховних заходів;
- виховання індивідуального творчого стилю педагогічної діяльності, потреби в самоосвіті;
- розвивати й закріплювати у студентів повагу до педагогічної професії, виховувати національні, патріотичні, моральні, естетичні якості,

стимулювати прагнення до вивчення спеціальних і педагогічних дисциплін та вдосконалення власних педагогічних здібностей.

Зміст педагогічної практики для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти визначають чотири модулі:

- *педагогічний* – відповідальність за розробку його змісту, завдань, видів та форм роботи, критеріїв оцінювання покладається на кафедру педагогіки та менеджменту освіти;
- *психологічний* – відповідальність за розробку його змісту, завдань, видів та форм роботи, критеріїв оцінювання покладається на кафедру соціальної педагогіки та психології;
- *фаховий* – відповідальність за розробку його змісту, завдань, видів та форм роботи, критеріїв оцінювання покладається на випускові кафедри;
- *організаційний* – розробляється випусковою кафедрою.

Розподіл кредитів за модулями для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (9 кредитів ЄКТС)

- *психологічний модуль* – 1,5 кредити ЄКТС;
- *педагогічний модуль* – 2,5 кредити ЄКТС;
- *організаційний модуль* – 1,0 кредит ЄКТС;
- *фаховий модуль* (разом із другим фахом/спеціалізацією) – 4,0 кредити ЄКТС.

Під час проходження практики студент має оволодіти такими **компетентностями:**

Загальні:

ЗК1 – Знання та розуміння предметної області географії та розуміння професійної діяльності вчителя.

ЗК3 – Здатність до критичного осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності та на межі предметних галузей, зрозумілого і недвозначного донесення власних висновків, а також знань і пояснень, що їх обґрунтовують, до осіб, які навчаються.

ЗК4 – Здатність до провадження дослідницької та/або інноваційної діяльності.

ЗК5– Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, набувати спеціалізовані концептуальні знання у процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, усвідомлення можливості навчання впродовж життя.

ЗК6 – Здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях, виявляти, ставити та вирішувати проблеми, генерувати нові ідеї (креативність), приймати обґрунтовані рішення, адаптуватися та діяти в новій ситуації.

ЗК7 – Навички забезпечення безпеки життєдіяльності.

ЗК8 – Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій в процесі навчання або дослідження, пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК9 – Здатність до прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування.

ЗК11 – Здатність спілкуватися державною мовою.

ЗК12 – Навички міжособистісної взаємодії, уміння працювати автономно та в команді.

ЗК13 – Здатність діяти на засадах етичних міркувань (мотивів).

Фахові:

ФК2 – Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, України, природних і суспільних територіальних комплексів.

ФК4 – Здатність належно використовувати географічну термінологію, ефективно і вільно передавати географічні ідеї, принципи і теорії письмовими, усними та візуальними засобами.

ФК6 – Здатність орієнтуватися у світовому й національному географічному освітньо-науковому просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації географічних знань для підвищення професійної майстерності.

ФК8 – Здатність до виконання функціональних обов'язків вчителя географії та класного керівника, педагогічного мислення, осмислення та аналізу педагогічної дійсності, застосування творчого підходу до педагогічної діяльності, моделювання та розв'язування педагогічних ситуацій, планування навчально-виховної роботи з дітьми, педагогами та батьками, застосування індивідуального підходу, розвитку творчих здібностей, активізації пізнавальної діяльності, дотримання педагогічного такту.

ФК9 – Здатність вивчати психологічні особливості засвоєння учнями навчальної інформації з метою діагностики, прогнозу ефективності та корекції освітньо-виховного процесу у середній школі, результатів конкретних педагогічних впливів, створювати сприятливий позитивний емоційний клімат на уроці, управляти учнівським колективом, комунікувати зі спільнотами, організувати комунікацію учнів, створювати рівноправне, справедливе освітнє середовище, що сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціально-культурно-економічних особливостей.

ФК10 – Здатність застосовувати набуті географічні і психолого-педагогічні компетентності, знання сучасних методик і освітніх технологій для формування в учнів загальних і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків географії відповідно до вимог державного стандарту з освітньої галузі «Природознавство» в основній (базовій) середній школі.

ФК11 – Здатність моделювати, планувати та конструювати процес навчання географії в школі відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці, із врахуванням гігієнічних вимог до нього, основних дидактичних принципів, вікових та індивідуальних особливостей учнів із застосуванням сучасних методик і освітніх технологій, в тому числі і інформаційних, для забезпечення якості навчально-виховного процесу; застосовувати методи діагностування навчальних досягнень учнів з географії, здійснювати

педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху.

ФК20 – Здатність реалізовувати красназавчий підхід на уроках географії, у позакласній та позашкільній діяльності.

Під час педагогічної практики студенти набувають таких умінь і навичок:

з навчальної роботи:

- користуватися навчальною програмою і скласти календарно-тематичний план з географії;
- формулювати мету конкретного уроку;
- визначати тип уроку за дидактичною метою та будувати його макро- і мікроструктуру відповідно до типу уроку та з використанням новітніх технологій навчання;
- добирати методи навчання, які активізують пізнавальну діяльність учнів, спонукають їх до творчості й самостійності, розвивають рефлексію, критичне та креативне мислення;
- застосовувати найефективніші форми і методи контролю і корекції знань учнів, об'єктивно оцінювати їх знання і вміння та мотивувати оцінку;
- забезпечувати дисципліну і порядок на уроці;
- дотримуватись на уроках і в позаурочних формах роботи з географії основних принципів навчання;
- педагогічно правильно поєднувати у процесі навчання індивідуальну, групову і фронтальну форми роботи з учнями;
- добирати, а за потреби і виготовляти, роздаткові матеріали та наочність до навчальних занять;
- використовувати сучасні інформаційні засоби навчання, інформаційно-комп'ютерні технології навчання на уроках географії;
- планувати експериментальне дослідження з метою вдосконалення навчальної роботи в школі;
- здійснювати психолого-педагогічний аналіз уроку та позакласного заходу з фаху та спеціалізації, аналізувати виховний захід;
- узагальнювати передовий педагогічний досвід і використовувати його у своїй діяльності, аналізувати власні досягнення.

з виховної роботи:

- аналізувати плани виховної роботи класних керівників, вносити до них корективи в залежності від особливостей класу, планувати виховну роботу;
- вивчати вікові та індивідуальні особливості учнів;
- здійснювати індивідуальний підхід до окремих учнів у навчально-виховному процесі;
- визначати рівень вихованості окремих школярів, відхилення у їх поведінці, вносити корективи до змісту виховної роботи з ними;
- визначати зміст виховної роботи з колективом класу залежно від рівня його розвитку і вікових особливостей учнів;

- добирати форми виховної роботи, які імпонують дітям, залучати учнів до підготовки і проведення виховних заходів;
- використовувати у виховній роботі сучасні технології навчання;
- користуватися загально педагогічними методами виховання;
- визначати ступінь виховної ефективності уроку та виховного заходу;
- продумувати свою поведінку у стосунках з учнями, батьками, вчителями, виявляти педагогічний такт;
- пропагувати психолого-педагогічні знання серед батьків і громадськості.

Результати виробничої практики у школі студентів оцінюються за вимогами ЄКТС та за 100-бальною системою оцінювання.

Студент організовує свою діяльність відповідно до вимог Статуту університету, виконує правила внутрішнього розпорядку навчального закладу, розпорядження адміністрації і керівників практики у частині здійснення завдань практики.

У випадку невиконання обов'язків, студент на підставі доповідної записки групового керівника може бути відсторонений від проходження практики або його робота може бути визнана незадовільною. У цьому випадку рішенням деканату може бути призначене повторне проходження практики без відриву від навчальних занять в університеті. Студент, який після повторного проходження практики отримав негативну оцінку (F, Fx), відраховується з університету.

Студенти, які не пройшли виробничу практику у школі або частину практики з поважних причин, мають право на її продовження без відриву від навчання.

Студенти, які не пройшли виробничу практику у школі без поважних причин або отримали незадовільну оцінку, наказом ректора відраховуються з університету.

Оцінка за практику враховується стипендіальною комісією при призначенні стипендії та визначенні її розміру.

Усі матеріали виробничої практики зберігаються на фаховій кафедрі протягом 1 року, а звіти студентів-практикантів, витяги з протоколів засідань педагогічних рад шкіл (протоколів засідань фахових кафедр) щодо оцінювання роботи студентів зберігаються протягом 3 років.

Організаційні питання практики, її хід і підсумки періодично обговорюються на засіданнях кафедр, методичній раді Університету, вчених радах факультетів та Вченій раді Університету. Відповідальні за вдосконалення організації і проведення практики: викладачі-методисти, кафедри, деканати факультетів, навчально-методичний відділ Університету, керівник виробничої практики Університету. Моніторинг якості організації практики забезпечують щорічні опитування студентів, випускників, потенційних роботодавців, а також система студентського моніторингу якості освітнього процесу.

2. ТЕРМІНИ І МІСЦЕ ПРОВЕДЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

Виробнича практика у школі проводиться на IV курсі у 8 семестрі для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти протягом 6 тижнів (9 кредитів ЄКТС) у закладах загальної середньої освіти різного типу.

Студенти проходять практику в закладах загальної середньої освіти м. Кропивницький або за місцем постійної чи тимчасової роботи студента. Як виняток, студент може пройти практику за місцем проживання, якщо для цього є поважні причини. Для проходження практики студенти спеціальності 014 Середня освіта (Географія) прикріплюються до одного з VI- VIII класів.

До керівництва педагогічною практикою студентів залучаються досвідчені викладачі, які мають стаж роботи у закладах загальної середньої освіти не менше 3-х років. За кожною групою студентів закріплюється груповий керівник (методист).

Виробнича педагогічна практика проводиться в умовах, які максимально наближені до реальних умов майбутньої професійної діяльності, і є завершальним етапом професійно-педагогічної підготовки бакалавра. Студенти входять в коло реальних проблем професійної праці вчителя, включаючись у всі основні види діяльності: і як класного керівника, і як вчителя географії, і як організатора краєзнавчо-туристичної роботи. Під час педагогічної практики студенти кожної групи під керівництвом методистів залучаються до науково-методичної роботи, вивчають передовий педагогічний досвід роботи вчителів, класних керівників, готують повідомлення для підсумкової конференції.

3. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТУДЕНТІВ, КЕРІВНИКА ПРАКТИКИ ТА МЕТОДИСТІВ

Оскільки студенти на певний період стають членами педагогічних колективів шкіл, то їх діяльність регламентується правилами і нормами, встановленими адміністраціями і колективами загальноосвітніх навчальних закладів. Їх діяльність має узгоджуватися з планом роботи школи, вони мають дотримуватися встановлених традицій, трудової дисципліни. Стосунки студентів з учителями повинні будуватися на основі поваги, такту, взаєморозуміння.

Обов'язки і права студента-практиканта

Студенти-практиканти мають право:

- звертатися з усіх питань, що виникають у ході практики, до керівників практики університету, адміністрації закладу загальної середньої освіти;
- на методичне та організаційне забезпечення практики від університету та бази практики;
- на консультативну допомогу з боку осіб, відповідальних за проведення практики, як від випускової кафедри, так і від закладу загальної середньої освіти;

- на здорові, безпечні та належні для високопродуктивної роботи умови праці;
- вносити пропозиції щодо вдосконалення організації практики;
- брати участь в роботі конференцій, нарад, педагогічної ради тощо;
- користуватись бібліотекою, матеріальною базою школи згідно укладеного договору;
- повторного проходження практики у разі відсутності на базі практики з поважної причини за умови надання відповідних документів за розпорядженням декана факультету;
- на проходження практики за майбутнім місцем працевлаштування, якщо вони навчаються в університеті за цільовим направленням;
- проходити практику на випускному курсі за майбутнім місцем працевлаштування (за умови представлення документів про своє працевлаштування після закінчення університету).

Студенти-практиканти зобов'язані:

- до початку практики одержати в університеті направлення, методичні матеріали (щоденник, індивідуальне завдання тощо), консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;
- своєчасно прибути на базу практики;
- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики і вказівками її керівників;
- ретельно готуватись до проведення уроків і позакласних заходів;
- вивчити і суворо дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії та внутрішнього розпорядку;
- приходити не пізніше як за 15 хв. до початку уроків у класі, до якого він прикріплений, перебувати в школі не менше 5 днів на тиждень і не менше 6 годин щоденно (якщо немає інших обставин, що вимагають його подальшої присутності);
- брати участь у всіх справах класу, до якого прикріплений;
- нести відповідальність за виконану роботу, показувати приклад свідомого і сумлінного ставлення до праці, бути взірцем працелюбності, освіченості, організованості, дисциплінованості, охайності;
- бути уважним, доброзичливим і ввічливим у стосунках зі школярами, учителями, батьками, викладачами, студентами групи;
- відвідувати консультації, які проводить керівник або методист із практики;
- узгоджувати з учителями свою присутність на їхніх уроках;
- у випадках відсутності або запізнення повідомляти про це старосту, методиста, пояснювати причину відсутності або запізнення, надавати при цьому необхідні документи (довідку про хворобу тощо);
- організовувати свою діяльність у відповідності з вимогами бази практики, виконувати правила внутрішнього розпорядку, розпорядження адміністрації бази практики, керівників та методистів практики. У випадку, коли студент не виконує вимог, що висуваються до нього, він може бути позбавлений права проходити практику на відповідній базі практики;
- своєчасно оформити звітну документацію та скласти залік з практики.

На період практики в кожній групі студентів призначається староста.

Староста групи студентів-практикантів зобов'язаний:

- вести облік відвідування студентами навчально-виховного закладу;
- повідомляти студентам інформацію керівників і методистів про консультації, зустрічі, зміни в розкладі;
- виконувати доручення керівників і методистів, які стосуються організації і проведення педагогічної практики;
- слідкувати за своєчасністю записів студентами-практикантами і керівниками практики у журналі;
- на кінець першого тижня практики подати методисту розклад проведення студентами уроків і позакласних навчальних та виховних заходів, а керівнику практики відомість на оплату вчителям шкіл.

Обов'язки керівника виробничої практики від кафедри:

- згідно з договорами, укладеними між університетом та базами практик, здійснює попередній розподіл студентів-практикантів, за погодженням із завідувачем педагогічною практикою університету;
- разом із завідувачами випускових кафедр забезпечує призначення методистів з фаху;
- подає доповідну завідувачу педагогічної практики університету про розподіл студентів між базами практики для проходження виробничої практики не пізніше ніж за 10 днів до її початку;
- забезпечує студентів-практикантів та методистів необхідною документацією;
- забезпечує проведення всіх організаційних заходів перед прибуттям студентів на практику, зокрема здійснює настанови щодо порядку проходження практики та інструктаж з техніки безпеки тощо;
- повідомляє студентам про порядок звітності з практики;
- у тісному контакті з методистами відповідних кафедр та керівниками баз практики забезпечує належний рівень її проведення згідно з програмою;
- контролює своєчасне прибуття студентів до місць практики;
- надає методичну допомогу студентам під час виконання ними індивідуальних завдань і збору матеріалів до випускної роботи;
- контролює умови праці студентів та проведення з ними на місці проходження практики обов'язкових інструктажів з охорони праці і техніки безпеки;
- контролює виконання студентами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку бази практики, організовує облік відвідування бази практики студентами і методистами;
- інформує студентів про порядок надання звітів про практику;
- бере участь у підведенні підсумків практики та оцінюванні її результатів, перевіряє правильність оформлення підсумкової документації студентів-практикантів;
- звітує на Вченій раді факультету про підсумки проведення всіх видів практик та надає зауваження та пропозиції щодо підвищення якості проходження практик;

- до завершення відповідного семестру подає завідувачу педагогічної практики університету звіт про проведення практик.

Методист випускової кафедри:

- у тісному контакті з керівником практики від бази практики забезпечує високу якість її проходження;
- розробляє індивідуальні науково-дослідні завдання, які враховують тематику курсових робіт з методики навчання географії;
- бере участь у розподілі студентів за місцями практики;
- відслідковує своєчасне прибуття студентів до місць практики;
- контролює виконання студентами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, відвідування студентами бази практики;
- контролює забезпечення нормальних умов праці і побуту студентів та проведення з ними обов'язкових інструктажів з охорони праці і техніки безпеки;
- здійснює контроль за виконанням програми практики та строками її проведення;
- надає методичну допомогу студентам під час виконання завдань практики;
- проводить обов'язкові консультації щодо підготовки студентів до уроків та позакласних заходів, затверджує конспекти уроків, заходів краєзнавчо-туристичного спрямування, позакласних заходів з географії;
- інформує студентів про порядок надання звітів про практику;
- приймає звіти студентів про практику у складі комісії, на підставі чого бере участь в оцінюванні результатів практики студентів;
- здає звіти студентів про практику на кафедру.

Методисти з педагогіки та психології:

- розробляють завдання з педагогіки та психології;
- консультують студентів і забезпечують виконання ними завдань з педагогіки та психології;
- вживають заходи щодо впровадження досягнень науки і передового педагогічного досвіду в зміст та організацію педагогічної практики;
- вивчають і узагальнюють передовий педагогічний досвід;
- консультують студентів та вчителів закладів освіти з усіх питань, які виникають в процесі проведення практики;
- беруть участь у настановчих та підсумкових конференціях студентів-практикантів.

4. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ У ШКОЛІ

В організації і проведенні практики виділяють три етапи: підготовчий етап, власне проведення педагогічної практики та заключний етап.

I. Підготовчий етап

Робота керівника педагогічної практики на цьому етапі включає:

- підбір базових закладів освіти для проходження практики студентами-географами;
- розподіл студентів за школами для проходження педагогічної практики;
- проведення інструктажу з техніки безпеки.
- проведення настановної конференції з педагогічної практики.

Розподіл студентів на практику до навчально-виховних закладів здійснює завідувач педагогічної практики Університету за поданням факультетського керівника практики зі спеціальності 014 Середня освіта (Географія) не пізніше, ніж за 10 днів до початку практики. Розподіл студентів на виробничу практику проводиться з урахуванням побажання студента та враховуючи можливості баз практик.

Направлення студентів на практику здійснюється наказом ректора університету. Студенти отримують направлення на практику від завідувача виробничої практики університету.

На початку практики студенти повинні отримати інструктаж з охорони праці на базі практики, ознайомитися з правилами внутрішнього трудового розпорядку закладу загальної середньої освіти, порядком отримання документації та матеріалів.

Тривалість робочого часу студентів під час проходження практики регламентується Кодексом законів про працю України.

Бази практик в особі їх керівників разом з університетом несуть відповідальність за організацію, якість і результати практики студентів.

Настановча конференція проводиться перед початком педагогічної практики. Головна мета настановчої конференції – ознайомлення студентів з метою, завданнями, змістом педагогічної практики та порядком її проходження, зі змістом основних модулів педагогічної практики, основними вимогами, правами і обов'язками студентів і методистів, формами звітності та критеріями оцінювання практики.

На період практики в кожній групі студентів призначається староста.

II. Проведення педагогічної практики

Перший тиждень практики відводиться для вивчення організації навчально-виховного процесу в школі.

У перший день практики методисти здійснюють загальне ознайомлення студентів із школою, представляють практикантів директору і його заступникам, визначають, у яких класах та у кого з вчителів буде практикуватись кожний студент зокрема. Цього ж дня студенти вивчають розклад уроків та розклад дзвінків. Здійснюють перше знайомство з класом, |

беруть список учнів для того, щоб до кінця тижня вивчити прізвища і знати кожного школяра; складають план роботи на весь період практики.

Незважаючи на те, що студенти не проводять уроків і виховних заходів, це досить важкий і надзвичайно відповідальний тиждень. Чітка його організація виконання всіх видів робіт, запланованих на цей час, - запорука успішного проведення практики.

Протягом першого тижня практики студенти:

- знайомляться зі школою в ході бесід з адміністрацією школи, вчителями, учнями;
- знайомляться з класами, до яких прикріплені;
- знайомляться з кабінетом географії, його навчально-методичною та технічною базою;
- знайомляться з роботою класного керівника та планом виховної роботи в класі, складають план виховної роботи на період практики;
- знайомляться з календарно-тематичними планами вчителя географії та складають власні календарно-тематичні плани на період практики;
- складають колоквіуми з тем шкільного курсу географії, що припадають на період практики та методики їх викладання;
- складають колоквіум з педагогіки;
- відвідують уроки географії та всі уроки у класі, до якого прикріплені, з метою ознайомлення з методикою викладання вчителя-наставника та вивчення класного колективу;
- складають індивідуальний план роботи (графік проходження практики) у щоденнику практики;
- вивчають документацію класу і окремих учнів;
- подають методистам розклад уроків, позакласних та виховних заходів.

На кінець першого тижня разом з керівником групи практикантів кожен студент складає індивідуальний план роботи на весь період практики і подає його груповому керівнику на затвердження, також складає колоквіум з питань методики викладання тем, які вивчатимуться в період педпрактики (аналіз шкільної програми з географії, параграфів підручника, методів, засобів і форм організації навчання).

Протягом наступних тижнів студенти працюють відповідно до затвердженого індивідуального плану.

З другого до шостого тижня студент-практикант повинен:

- здійснювати навчально-виховну роботу згідно індивідуального плану;
- готувати плани конспекти та проводити уроки географії (не менше 10 уроків);
- готувати наочність до уроків;
- відвідувати уроки своїх колег;
- здійснювати аналіз відвіданих уроків та самоаналіз проведених уроків;
- вивчати передовий досвід вчителя;
- здійснювати позакласну роботу з географії;
- підготувати і провести позакласні заходи з географії;

- виконувати обов'язки класного керівника, провести виховний захід в класі, до якого прикріплені;
- виконувати завдання з психології;
- виконувати науково-дослідну роботу з обраної теми*;
- провести захід профорієнтаційного спрямування для учнів старших класів школи.

*Проведення науково-дослідної роботи має на меті оволодіння студентами основними методами педагогічних досліджень, вміннями працювати з науковою та навчально-методичною літературою, працювати над визначеною науково-методичною проблемою, робити узагальнення, висновки тощо. Проблеми і теми визначаються на початковому етапі практики і можуть стосуватися теми курсової роботи, теми, над якою працює вчитель-наставник тощо. Від групових методистів студенти отримують інструкції з виконання науково-дослідної роботи. Розроблена колективними зусиллями групи студентів науково-методична проблема виносить на звітну конференцію у вигляді доповіді. Доповідь має супроводжуватися ілюстрацією або електронною презентацією.

Протягом останнього тижня студенти:

- проводять навчально-виховну роботу згідно індивідуального плану;
- оформлюють звітну документацію з педагогічної практики та подають її на перевірку методистам (не пізніше визначеного строку);
- беруть участь у засіданні малої педагогічної ради школи за підсумками педагогічної практики;
- готують доповідь на звітну конференцію з педагогічної практики;
- готують стінгазети з враженнями від педагогічної практики.

III. Заключний етап педагогічної практики

Підведення підсумків педагогічної практики здійснюється у **два етапи**:

- на педагогічній раді школи груповий керівник і методисти разом із представниками дирекції навчального закладу, учителями-предметниками, класними керівниками і студентами аналізують та оцінюють роботу студентів;
- на підсумковій конференції, яку організовує деканат, факультетські керівники, оголошуються результати практики.

Протягом двох днів після завершення практики студенти здають звітну документацію методистам, оформлену за встановленими зразками.

Підсумкова конференція з педагогічної практики проводиться не пізніше, ніж через 10 днів після завершення практики. На підсумкову конференцію студенти готують тематичні доповіді (за домовленістю один-два студенти від групи), в яких розкривають результати науково-дослідної роботи під час педагогічної практики, досвід роботи вчителів, класних керівників, власні педагогічні знахідки, пропозицій щодо поліпшення проведення педагогічної практики тощо.

Загальний перелік звітної документації з виробничої практики у школі:

1. Щоденник практики (подається груповому методисту після заповнення методистами з педагогіки та психології).
2. Календарно-тематичний план з географії на період практики (Додаток В).

3. Конспекти проведених уроків географії, погоджені і оцінені вчителем та методистом (Додатки Б, В) (*груповому методисту*).
4. Письмовий аналіз одного з відвіданих уроків та самоаналіз одного уроку географії (Додаток Г) (*груповому методисту*).
5. Конспект залікового позакласного заходу з географії, затверджений методистом, погоджений і оцінений учителем (Додаток Д) (*груповому методисту*).
6. Конспект виховного заходу, погоджений і оцінений класним керівником і затверджений методистом з педагогіки (*методисту з педагогіки*).
7. Завдання з педагогіки (*методисту з педагогіки*).
8. Завдання з психології (Додаток З) (*методисту з психології*).
9. Результати науково-дослідної роботи (доповідь) (*науковим керівникам*).
10. Конспект профорієнтаційного заходу (*груповому методисту*).
11. Звіт про проходження педагогічної практики (Додаток Є, Ж) (за загальною схемою).
12. Витяг з протоколу засідання педагогічної ради школи з результатами проходження педагогічної практики студентами (Додаток І).

Всі ці документи студенти вкладають в папки і подають методистам відповідних кафедр.

Особливості проходження педагогічної практики студентами заочної форми навчання

Студенти-заочники залежно від наявності в них педагогічного досвіду та з огляду на характер іншої практичної діяльності поділяються на три групи:

- 1) студенти, які працюють педагогічними працівниками за фахом в закладах загальної середньої освіти (на посаді вчителя географії);
- 2) студенти, які працюють педагогічними працівниками не за фахом в закладах загальної середньої освіти;
- 3) студенти, які не мають досвіду педагогічної роботи.

Студенти-заочники першої групи звільняються від педагогічної практики та подають керівнику практики такі документи:

- ✓ позитивну характеристику з місця роботи (підписану директором закладу освіти);
- ✓ копію трудової книжки (завірену керівником закладу освіти);
- ✓ довідку від адміністрації закладу освіти із зазначенням кількості годин щотижневого навантаження.

Студенти-заочники другої групи проходять педагогічну практику в закладах освіти без відриву від виробництва.

Студенти-заочники, які належать до третьої групи, можуть проходити педагогічну практику в закладах освіти за місцем проживання або в закладах освіти, визнаних базами практик університету.

Організацію та керівництво педагогічною практикою студентів-заочників здійснюють керівники практики від кафедр.

5. ЗМІСТ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ У ШКОЛІ

Зміст виробничої практики у школі визначають чотири модулі:

- **педагогічний** – відповідальність за розробку його змісту, завдань, видів та форм роботи, критеріїв оцінювання покладається на кафедру педагогіки та освітнього менеджменту;
- **психологічний** – відповідальність за розробку його змісту, завдань, видів та форм роботи, критеріїв оцінювання покладається на кафедру соціальної педагогіки та психології;
- **фаховий** – відповідальність за розробку його змісту, завдань, видів та форм роботи, критеріїв оцінювання покладається на фахові кафедри;
- **організаційний** – розробляється фаховою кафедрою.

Розподіл кредитів за компонентами:

- психологічний – 1,5 кредити (45 годин);
- педагогічний – 2,5 кредити (75 годин);
- організаційний – 1,0 кредит (30 годин);
- фаховий – 4 кредити (120 годин);

Зміст основних модулів практики:

I. Організаційний

- студенти беруть участь у настановній конференції з педпрактики;
- ознайомлюються з навчально-виховним закладом (адміністрацією, вчителями географії, класними керівниками);
- знайомляться з класом, до якого прикріплені на період практики для проведення уроків географії та виконання обов'язків помічника класного керівника;
- вивчають обладнання та оформлення кабінету географії;
- аналізують плани навчальної та виховної роботи школи, календарні та поурочні плани вчителя географії, плани гуртків та факультативів, плани виховної роботи класних керівників, плани роботи методичних об'єднань вчителів географії;
- складають індивідуальний план роботи на період практики, до якого включають навчальну, методичну, виховну та дослідницьку роботу;
- вчасно оформлюють та подають методистам звітну документацію з педагогічної практики;
- беруть участь у підсумковій конференції з педагогічної практики.

II. Педагогічний

- виконують обов'язки помічника класного керівника;
- на виховних годинах проводять роботу з учнями, спрямовану на поліпшення успішності й дисципліни, спонукання дітей до самоосвіти і самовиховання, виховання позитивних якостей особистості кожного учня, роботу з учнівським самоврядуванням класу;
- за допомогою методиста з педагогіки та класного керівника розробляють різні форми виховної роботи (бесіди, диспути, конференції, вікторини тощо) і застосовують їх на практиці;
- проводять заліковий виховний захід;

- проводять роботу з батьками: долучаються до підготовки і проведення батьківських зборів, індивідуальних бесід тощо.

III. Психологічний

- проводять психолого-педагогічне вивчення особистості окремого учня шляхом використання різних методів: ознайомлення з особовими справами, щоденниками, класними журналами, творчими роботами школярів, спостереження за дітьми, бесіди з ними, педагогами, батьками; анкетування, узагальнення незалежних характеристик; психологічне та соціологічне вивчення тощо;
- складають психолого-педагогічну характеристику окремого учня.

IV. Фаховий

- аналізують навчальну програму з географії на період практики та шкільні підручники відповідного курсу;
- знайомлять з необхідною навчально-методичною літературою;
- відвідують та аналізують уроки з географії, які проводить вчитель-наставник;
- вивчають педагогічний досвід вчителя географії, до якого прикріплені на період практики;
- за допомогою методистів і вчителів розробляють розгорнуті плани-конспекти різнотипових уроків географії; здійснюють відбір змісту навчального матеріалу, методів, прийомів і засобів навчання до кожного уроку у відповідності до вікових та індивідуальних особливостей учнів, мети і завдань уроку;
- проводять не менше 10 уроків з курсів фізичної географії (6-8 класи);
- добирають і виготовляють дидактичний і наочний матеріал до уроків;
- відвідують уроки колег-практикантів;
- відвідують консультації з методистами;
- здійснюють аналіз відвіданих уроків та самоаналіз проведених уроків, використовують результати аналізу і самоаналізу для вдосконалення своєї педагогічної майстерності;
- розробляють і організовують різні види позакласної роботи з географії (екскурсії, вечори, вікторини, брейн-ринги, конкурси тощо);
- беруть участь у методичній роботі: спостерігають за роботою засідань предметних комісій з фаху, методичних об'єднань вчителів географії тощо;
- проводять науково-дослідну роботу: збирають матеріали з теми курсової роботи, проводять експериментальну роботу; збирають матеріали з науково-методичної проблеми, над якою працюють в період практики.
- оформлюють звітну документацію з педагогічної практики;
- готують матеріали до виставки, настінні газети за наслідками педагогічної практики та методичні матеріали.

ФАХОВИЙ МОДУЛЬ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ У ШКОЛІ

Фаховий модуль виробничої практики у школі для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Географія) містить завдання з географії та краєзнавчо-туристичної роботи.

ЗАВДАННЯ З ГЕОГРАФІЇ

Під час практики студенти виконують функції помічника вчителя географії у одному з 6-8 класів. Студенти розподіляються на практику по одному в клас та працюють за трьома напрямками: навчальний, виховний, дослідницький.

Зміст роботи

Педагогічна практика з географії передбачає:

1. Знайомство класом, до якого прикріплені студенти, шкільним кабінетом географії, календарно-тематичними та поурочними планами вчителя географії.
2. Складання календарно-тематичного плану на період практики (на основі календарно-тематичного плану вчителя).
3. Складання колоквиуму з географії (протягом першого тижня).
4. Вивчення досвіду роботи вчителя географії, до якого прикріплені на період практики.
5. Відвідування уроків географії вчителя та студентів-колег по практиці.
6. Розробку розгорнутих планів-конспектів різнотипових уроків з географії, виготовлення наочності до них.
7. Проведення не менше 10 уроків з географії.
8. Аналіз одного з відвіданих уроків та самоаналіз одного з проведених уроків.
9. Проведення науково-дослідної роботи з обраної теми. Результати науково-дослідної роботи оформлюються у вигляді доповіді на звітну конференцію.
10. Розробка і проведення позакласного заходу з географії.
11. Проведення профорієнтаційної роботи серед старшокласників.
12. Оформлення і подання груповому методисту звітної документації не пізніше визначених на настановній конференції строків.

Протягом практики кожен *студент зобов'язаний*:

- підготувати і провести не менше 10 уроків географії різного типу, використовуючи різні методи, прийоми, технології та засоби навчання (оцінки за уроки виставляє вчитель географії та методист за відповідними критеріями);
- виготовляти необхідну наочність до уроків;
- відвідати не менше 6 уроків географії (у вчителів та студентів-практикантів), 1 з них письмово проаналізувати;
- систематично проводити індивідуальні заняття із слабовстигаючими учнями, а також додаткові заняття з учнями, що виявляють підвищений інтерес до предмету, з обдарованими школярами;
- відвідати (за можливістю) засідання методичного об'єднання вчителів географії, засідання педагогічної ради школи тощо;
- систематично проводити позакласну роботу з географії, підготувати і провести один заліковий позакласний захід з фаху (оцінка виставляється вчителем і методистом згідно із критеріями оцінювання);
- проводити науково-дослідну роботу;

- провести профорієнтаційний захід для старшокласників.

Перелік звітної документації з географії:

- щоденник практики;
- календарно-тематичне планування на період практики (Додаток В);
- конспекти всіх уроків географії з наочністю, оцінені вчителем та методистом (Додатки Б, В);
- аналіз та самоаналіз одного з уроків географії (Додаток Г);
- конспект позакласного заходу з географії, оцінені вчителем та методистом (Додаток Д);
- матеріали з вивчення педагогічного досвіду вчителя (фото, анкета, опис досвіду, методичні розробки тощо) (Додаток Е);
- результати науково-дослідної роботи (доповідь з наочністю);
- конспект профорієнтаційного заходу;
- письмовий звіт про проходження педагогічної практики (Додаток Є,Ж);
- витяг з протоколу засідання педагогічної ради школи з результату проходження педагогічної практики студентом (Додаток І).

Кожен документ вкладається в окремий файл і формується папка.

*зразок титульної сторінки до звітної документації з географії подано в Додатку А.

До звітної конференції з педагогічної практики рекомендується оформити настінну газету.

ЗАВДАННЯ З КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНОЇ РОБОТИ

Практика з краєзнавчо-туристичної роботи проводиться за двома варіантами:

1. Якщо при школі є дитячо-юнацький центр чи гурток краєзнавчо-туристичного спрямування студенти повинні:
  - ознайомитись з особливостями організації туристсько-краєзнавчої роботи в школі на базі центру, що передбачає вивчення річного плану краєзнавчо-туристичної роботи, вивчення документації гуртка краєзнавчо-туристичного профілю, відвідування занять цього гуртка тощо;
  - скласти календарно-тематичний план роботи гуртка на період практики, який повинен включати систему теоретичних і практичних занять;
  - систематично проводити заняття гуртка (не менше 4-х занять);
  - підготувати і провести заліковий захід з краєзнавчо-туристичної роботи (міні-екскурсію, туристський похід, відкрите заняття гуртка (практичного спрямування), маршрут вихідного дня тощо);
  - оформити конспект заходу з розробленим маршрутом та за можливості додати до конспекту фотознімки, зробленими під час заходу);
  - здійснити самоаналіз проведеного заходу.
2. Якщо при школі відсутній гурток краєзнавчо-туристичного спрямування, студенти проводять серію занять краєзнавчо-туристичної тематики за рахунок позакласної роботи. При цьому студенти повинні:
  - ознайомитись з особливостями організації туристсько-краєзнавчої роботи в школі (на основі річного плану виховної роботи школи);

- скласти календарно-тематичний план позакласної краєзнавчо-туристичної роботи на період практики, який повинен включати систему теоретичних і практичних занять краєзнавчо-туристичної тематики;
- провести не менше 4-х краєзнавчо-туристичних заходів;
- підготувати і провести заліковий захід з краєзнавчо-туристичної роботи (мініекскурсію, туристський похід, відкрите заняття гуртка (практичного спрямування), маршрут вихідного дня тощо);
- оформити конспект заходу з розробленим маршрутом та за можливості додати до конспекту фотознімки, зробленими під час заходу;
- здійснити самоаналіз проведеного заходу.

Звітна документація з практики з краєзнавчо-туристичної роботи:

- звіт з проходження практики з краєзнавчо-туристичної роботи (згідно загальних вимог);
- календарно-тематичне планування гуртка або позакласних заходів краєзнавчо-туристичного профілю;
- конспекти всіх проведених заходів краєзнавчо-туристичного спрямування (в т.ч. конспект залікового заходу з наочністю, розробленим маршрутом, фотознімками тощо);
- аналіз відвіданого заняття гуртка та самоаналіз проведеного заходу.

*Критерії оцінювання фахового компонента виробничої практики у школі подані в Додатку І.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОДУЛЬ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

При оцінюванні організаційного модуля практики враховується:

- ставлення до виробничої практики;
- присутність на настановчій та звітній конференціях;
- підготовка настінної газети з враженнями від педагогічної практики;
- регулярність відвідування консультацій;
- своєчасність подання методистам звітної документації тощо.

*Критерії оцінювання організаційної складової педагогічної практики подані в Додатку ІІ. Загальні критерії оцінювання педагогічної практики подано у Додатку К.

ПЕДАГОГІЧНИЙ МОДУЛЬ ПРАКТИКИ

Метою педагогічного модуля виробничої педагогічної практики є ознайомити студентів з багатогранним змістом та функціями педагогічної діяльності класного керівника в основній школі, сформувати уміння та навички цілеспрямовано здійснювати навчально-виховну роботу з класом (основної школи) й окремими учнями і стимулювати формування професійно значимих якостей класного керівника.

Завдання педагогічного модуля виробничої педагогічної практики студентів:

- ознайомлення із системою виховної роботи навчального закладу, поглиблення розуміння ролі і місця класного керівника в ній;
- вивчення нормативно-методичної документації, що визначає мету, завдання, зміст діяльності класного керівника щодо виховання

підростаючого покоління в сучасних умовах, а також особливості та вимоги до ведення документації класним керівником;

- поглиблення і розширення психолого-педагогічних знань на основі всебічного вивчення й аналізу виховної роботи в навчальному закладі взагалі та особливостей реалізації виховних функцій класним керівником закріпленого класу у всіх напрямках його діяльності, застосування їх у розв'язанні конкретних педагогічних завдань під час практики;
- формування і розвиток у студентів професійно-педагогічних умінь і навичок діагностування, цілепокладання, планування, організації та здійснення виховної роботи як з класом так і з окремими вихованцями;
- оволодіння різними методами і формами виховної роботи із учнями підліткового віку із застосуванням сучасних технологій (методик) виховання;
- формування досвіду студентів щодо виконання функцій та завдань педагогічної діяльності класного керівника;
- вироблення творчого, дослідницького підходу до розв'язання виховних ситуацій в діяльності класного керівника;
- виховання у студентів професійно значущих якостей, властивостей особистості класного керівника, індивідуального творчого стилю педагогічної діяльності, потреби в професійному самовдосконаленні.

Програми педагогічного компоненту (модуля) виробничої педагогічна практики спрямована на формування у студентів таких **умінь і навичок**:

- аналізувати педагогічну діяльність класного керівника та поведінку учнів в різноманітних педагогічних ситуаціях.
- діагностувати рівень вихованості окремих учнів, згуртованості класу, як основи визначення цілей і завдань виховної роботи;
- цілеспрямовано планувати виховну роботу з учнями класу з врахуванням рівня їх вихованості, згуртованості, вікових та індивідуальних особливостей;
- моделювати, конструювати, організовувати проведення різних форм виховної роботи та аналізувати їх ефективність;
- стимулювати участь учнів у підготовці та проведенні виховних заходів (КТС), з врахування їх інтересів, мотивів та потреб.
- визначати зміст виховної роботи з урахуванням основних орієнтирів виховної роботи з учнями в сучасній школі;
- здійснювати самоаналіз власної виховної роботи з класом взагалі і конкретними учнями зокрема.
- обирати педагогічно доцільні комунікативні засоби взаємодії з учнями, педагогами та батьками учнів.

Зміст роботи студентів IV курсу по виконанню завдань з педагогіки у процесі виробничої практики полягає у виконанні обов'язків помічника класного керівника в закріпленому класі. Що передбачає свідому, цілеспрямовану, обґрунтовану, дієву участь студентів в реалізації функціональних обов'язків класного керівника в усіх напрямках його діяльності. Основним орієнтиром виховної діяльності студента в

закріпленому класі є план роботи класного керівника, але за його згодою вносить зміни та корективи у виховний процес учнів. На його основі та аналізу соціально-педагогічного портрета учнів, результатів дослідження рівня вихованості учнів, згуртованості класу студенти складають власні індивідуальні плани виховної роботи на період педагогічної практики (погоджується з класним керівником та методистом з педагогіки) і залучаються до поточної виховної роботи в класі.

В процесі виробничої практики студентам IV курсу необхідно виконати **наступні завдання з педагогіки:**

Завдання 1. Ознайомитися з особливостями системи виховної роботи в навчальному закладі взагалі й у закріпленому класі зокрема:

- проаналізувати виховні традиції (соціально-важливі творчі справи, цільові програми, впровадження інтерактивних методів, інноваційних технологій тощо) в навчальному закладі та в закріпленому класі.
- проаналізувати пріоритетні напрямки виховної роботи класного керівника в класі, рівень їх актуальності;
- вивчити специфіку співпраці класного керівника з органами учнівського самоврядування та з батьками учнів, громадськістю;
- скласти соціально-педагогічний паспорт класу.

Завдання 2. На основі вивчення класної документації, діагностування та аналізу виховного процесу й рівня вихованості учнів в закріпленому класі скласти власний індивідуальний план виховної роботи на період виробничої практики (затверджується класним керівником і погоджується з методистом з педагогіки).

Завдання 3. Брати активну участь у плануванні, розробці та проведенні різних організаційних форм позакласної виховної роботи з класом взагалі і конкретними учнями зокрема; брати участь у роботі семінарів, методичних об'єднань класних керівників, збирати матеріали з теми науково-дослідної роботи (курсової роботи). Вся проведена виховна робота зазначається у «Щоденнику педагогічної практики» і підтверджується оцінкою та підписом класного керівника.

Результатом виконання даного завдання є висвітлення всебічного аналізу проведеної виховної роботи у «Звіті про виховну роботу».

Завдання 4. Самостійно підготувати та провести один заліковий виховний захід. Як правило, заліковим для студентів IV курсу є підготовка і проведення виховного заходу у формі години спілкування (етичної бесіди). Конспект залікового заходу затверджується класним керівником та методистом з педагогіки.

Скласти самоаналіз залікового виховного заходу (етичної бесіди)

Завдання 5. Цілеспрямовано спостерігати й аналізувати педагогічну діяльність класного керівника. Аналізувати ефективність власної виховної роботи. В звіті окреслити не менше трьох педагогічних ситуацій власної виховної взаємодії з учнями, проаналізувати їх, сформулювати педагогічні задачі, на розв'язання яких було спрямовано педагогічні дії,

охарактеризувати використані методи й засоби виховного впливу та їх ефективність в конкретній педагогічній ситуації.

Завдання 6. Підготувати звітну документацію щодо виконання завдань з педагогіки.

Перелік звітної документації з педагогічного компонента практики:

1. Щоденник практики (у розділі «виховна робота» зафіксувати всі види і форми виховної роботи з оцінкою класного керівника та методиста з педагогіки).
2. Індивідуальний план виховної роботи в закріпленому класі на період практики (затверджений класним керівником і методистом з педагогіки).
3. Конспект залікового виховного заходу з самоаналізом (з оцінкою класного керівника).
4. Звіт про виховну роботу.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ МОДУЛЬ ПРАКТИКИ

Основним завданням із психології, що ставиться перед студентами при проходженні виробничої (педагогічної) практики, є дослідження класу та складання його психолого-педагогічної характеристики. Для його успішного виконання студенти повинні:

- на основі ретельного вивчення документації, що відображає життя класу та ознайомлення з думками вчителів, вихователів, адміністрації школи, класного керівника сформулювати власне враження про клас;
- домогтися встановлення дружніх стосунків з учнями, заснованих на взаємній довірі та повазі, що забезпечить проведення об'єктивних психолого-педагогічних досліджень, і отримання достовірних даних про рівень розвитку класу та особливостей взаємовідносин між учнями;
- написати психолого-педагогічну характеристику класу, спираючись на схему, передбачену програмою психологічної практики (Додаток П).

Зміст психолого-педагогічного вивчення міжособистісних взаємин у класі задається "Програмою вивчення шкільного класу як групи".

Програма вивчення класу як групи:

Загальні дані про клас

Кількість учнів (стать, національність, вік). Історія класу і його традиції. Коли і за яких обставин склалася група? Загальні відомості про успішність, відвідування, дисципліну. Соціальний стан батьків (скільки дітей робітників, колгоспників, службовців, їх професії, освіта). Якщо можливо, то вказати, скільки сімей неповних, неблагополучних, з низьким рівнем матеріального забезпечення. Скільки учнів з ослабленим здоров'ям. Які зв'язки класу з іншими (шкільними і позашкільними) групами; хто з учнів бере участь у гуртках, факультативах, хорі, секціях, клубах по інтересах.

Структура класу як групи

Ступінь організованості учнівської групи. Міцний, організований чи розрізнений клас. Товариські взаємини в класі. Наявність чи відсутність угруповань у класі, хто в них входить, які з них найбільш впливові,

авторитетні і чому. Чи пов'язані ці угруповання з будь-якими неформальними групами за межами класу чи школи, яка їх спрямованість? Характеристика лідерів у класі. Коротка характеристика активу класу та його діяльності. Наскільки актив виконує свої обов'язки, як він розподіляє функції. Чи є обраний актив дійсним активом, який забезпечує роботу всього класу? Уміння керувати і підкорятися. Наскільки актив виконує свої обов'язки; як він розподіляє функції і забезпечує взаємодію учнів класу в різних умовах. Коротка характеристика активістів (ідейний рівень, ініціатива, авторитетність, вимогливість до себе й інших, наполегливість). Чи є в класі неофіційний актив? Неофіційний актив класу і його взаємини з офіційним (чи підмінює він офіційний актив, чи знаходиться з ним у протиборстві, чи допомагає йому, активно взаємодіє та ін.). Коротка характеристика позитивного і негативного впливу на клас учнів, що не входять в офіційний актив. Де й у якому виді діяльності виявляється найбільша активність цих учнів? Чи є в класі пасивні, ізольовані учні? Причини їх пасивності. Чи не виявляють вони активності поза класом і поза школою? Чи є в класі групи, їх спрямованість, на якій основі вони склалися?

Спрямованість класу як групи

Мета, зміст і мотиви основних видів спільної діяльності, характеристика ідейно-моральної атмосфери в класі. Вивчення психологічної атмосфери в групі. Чим живе клас, чи є спільна мета, спільні групові інтереси (гуртки, ігри), як вони впливають на навчання? Громадська думка в класі, ідейний рівень класу, взаємостосунки групи й окремих учнів. Критика й самокритика в класі. Взаємостосунки з іншими класами. Як діти ставляться до порушення норм моралі? Які взаємини складаються з дітьми різних національностей? Чи є в класі діти, які цікавляться релігією?

Характеристика навчальної діяльності класу. Рівень загального розвитку учнів, широта інтересів. Улюблені уроки учнів. Вимоги до навчальної діяльності з боку активу класу. Відношення до групових форм навчального співробітництва. Негативні й позитивні прояви взаємодії і взаємодопомоги в навчальній роботі (взаємодопомога чи підказка, списування). Провідні мотиви навчання.

Громадська діяльність класу. Клас як активний учасник суспільних подій. В яких громадських заходах бере участь клас?

Трудова діяльність. У яких видах спільної діяльності бере участь клас? Чи є в класі досвід спільної діяльності, її результативність? Чи виявляється зацікавленість класу в успіхах спільної діяльності? Як група реагує на труднощі й невдачі?

Інші види діяльності. Інтерес у класі до мистецтва, літератури, спорту, художньої самодіяльності. Форми вияву цього інтересу. Чи відвідують діти театри, кінотеатри? Чи обговорюють книжки, спектаклі?

Підготовленість класу по видах діяльності

У яких видах спільної діяльності бере участь клас; чи є досвід спільної діяльності; її результативність; рівень знань, умінь, навичок у різних видах групової діяльності (навчальної, трудової, ігрової, технічної, культмасової,

спортивно-туристичної). Чи є зацікавленість класу в успіху спільної діяльності; як колектив реагує на труднощі і невдачі в різних умовах групової діяльності. Чи спостерігається й у яких випадках у класі атмосфера діловитості, зібраності.

Психологічна єдність класу як групи

Інтелектуальна єдність класу. Чи розуміють учні один одного? Чи спостерігається в класі загальна думка про можливості й недоліки класу? Як діти реагують на критичні зауваження з боку однокласників, учителів, учнів інших класів? Чи спостерігається критичне обговорення недоліків і бажання їх виправити? Яка спостерігається атмосфера в класі? Визначення референтності групи в сприйнятті її членів.

Емоційна єдність класу. Який настрій домінує в класі? Чи є симпатія, увага, чуйність один до одного? Як учні переживають успіхи та невдачі свого класу? Чи подобається дітям бути разом, де вони проводять вільний час? Чи виявляють діти співчуття один до одного? Чи є в класі діти, з якими ніхто не товаришує? Спробуйте визначити причину. Визначення індексу групової згуртованості. Визначення рівня задоволеності учнів своїм класом.

Вольова єдність класу. Чи може клас створювати напругу всіх духовних і фізичних сил при подоланні труднощів і перешкод, чи можуть учні самостійно ставити загальні цілі; наскільки швидко й усвідомлено приймаються загальні рішення; чи можуть учні довго і напружено працювати над поставленим завданням і доводити справу до кінця; чи вміють стримувати свої почуття, коли цього вимагають інтереси справи; чи вчасно приступають до виконання загальних справ, чи є коливання, незгода, прагнення віддалити виконання справи? Чи спостерігається в класі атмосфера постійної готовності до подолання труднощів? На кого покладається відповідальність: на членів групи чи на зовнішні умови й обставини, на відповідальних, активістів чи на всіх членів класу?

Рівень розвитку класу як групи

Важливим узагальнюючим показником розвитку групи є рівень її розвитку. Головний критерій рівня розвитку групи - характер і рівень вимог групи до особистості. Виходячи з цього, виділяють три основних рівні: асоціація, кооперація, колектив. Визначення стадії розвитку класу (для старшокласників). Визначення рівня розвитку учнівського самоврядування.

Педагогічне керівництво класом як групою

Необхідно охарактеризувати стиль педагогічного керування класом з боку класного керівника, коротко описати стиль його педагогічного спілкування з учнями, прагнучи при цьому відповісти на запитання, чи є цей стиль взаємодії з учнями авторитарним, демократичним чи ліберально-попустительським. Як впливають особисті якості вчителів, класного керівника, вихователів і інших дорослих на учнівську спільноту; відношення класу до них, їх авторитет серед учнів? Як здійснюється індивідуальний підхід до учнів, чи беруть участь батьки в організації і проведенні класних заходів? Наскільки уважний класний керівник до всіх учнів класу, чи досить він вимогливий і справедливий, чи достатньо володіє педагогічним тактом?

Дайте характеристику роботи вчителя з батьками та характеристику собі як учителю. Визначте рівень взаємодії педагогів і учнів у загальношкільних справах (для старшокласників). Виявлення задоволеності учнів випускних класів результатами і процесом навчально-виховної роботи в школі.

Загальні висновки

В результаті вивчення всіх сторін життя учнів робиться висновок про рівень і динаміку розвитку класу як групи (чи переживає клас підйом, піднесеність чи застій, стагнацію). Дається коротка характеристика найбільш істотних позитивних і негативних, сильних і слабких сторін у розвитку класу. Спираючись на результати дослідження класу, необхідно намітити основні задачі подальшого його розвитку і шляхи їх практичного вирішення.

Методичне забезпечення програми вивчення класу як групи *Методика визначення рівня ціннісно-орієнтувальної єдності класу*

Її доцільно проводити з підлітками і старшокласниками.

Інструкція: «Зараз Вам будуть запропоновані відомі прислів'я та приказки, які придумані дуже давно. Зараз змінилися і умови життя людей, і їх уявлення. Саме тому деякі твердження можуть видатися Вам неправильними. Добре поміркуйте над кожним твердженням і поставте знак «+» біля того, з яким Ви погоджуєтесь, і знак «-» біля того, з яким Ви не погоджуєтесь».

Примітка: Дослідження проводиться з усім класом одночасно й інструкція дається всім присутнім членам колективу.

Стимульний матеріал для проведення дослідження:

1. Бідність - не порок.
2. Гусак свині не товариш.
3. Час-гроші.
4. Пан з панами, а Іван з Іванами.
5. Говорити правду – втрачати дружбу.
6. Горбатого могила виправить.
7. Дають-бери, б'ють-тікай.
8. Дві собаки гризуться – третя не приставай.
9. Багато справ не бери собі на плечі, але від роботи не тікай.
10. Робота не вовк – в ліс не втече.
11. Дружба дружбою, а служба службою.
12. Друзі пізнаються в біді.
13. Золото і в болоті блищить.
14. Краще синиця в руці, ніж журавель у небі.
15. Моя хата скраю, нічого не знаю.
16. Не в грошах щастя.
17. Не сідай в чужі сани.
18. Не май сто карбованців, а май сто товаришів.
19. Не місце красить людину, а людина – місце.
20. Правда у вогні не горить і у воді не тоне.
21. Правда – добре, а щастя – краще.
22. Простота гірше злодійства.
23. Робота дурнів любить.
24. Ризик - благородна справа.

25. Риба шукає де глибше, а людина – де краще.
26. З вовками жити – по-вовчи вити.
27. Своя сорочка ближча до тіла.
28. Скупість – не дурість.
29. Старий товариш краще двох нових.
30. Сором – не дим, очі не виїсть.
31. З ким поведешся, від того й наберешся.
32. Рубай дерево по собі.
33. Поганий мир краще доброї сварки.
34. Що наша честь, коли нічого їсти.
35. Чуже добро на користь не йде.
36. Яблуко від яблуні далеко не падає.
37. Від трудів праведних не наживеш палаців кам'яних.
38. Закон що дишло: куди повернув, туди й вийшло.

Аналіз результатів. На основі відповідей учнів будується таблиця. По вертикалі розташовуються прізвища піддослідних. По горизонталі - номери прислів'їв і приказок, які оцінювали піддослідні. У рядку «всього» записують максимальне число співпадань думок обстежуваних про справедливість кожного із запропонованих тверджень (не беручи до уваги позитивну (+) чи негативну (-) оцінку).

№ твердження	1	2	3	4	5	.....	37	38
Прізвища учнів								
1. Андоній								
2. Бабенчук								
3. Вахновська								
4. Гриндей								
.....								
37. Тимощук								
38. Ясенчук								
Всього (К)								
В (%)								

Для визначення рівня ЦОЄ обчислюється процент співпадання думок по кожному твердженню за формулою:

$$C = \frac{100K}{P} \%,$$

де P – кількість опитуваних, K – кількість співпадань думок по даному твердженню (результати рядка «всього»).

Далі всі результати із останнього рядка (рядок «в %») сумують і ділять на кількість тверджень (у нашому прикладі на 38). Отримуємо показник ЦОЄ (C). Якщо C=50% (це мінімальне значення), то це свідчить про низький рівень згуртованості. C= 75% – середній рівень згуртованості; C= 100% – високий рівень згуртованості;

Рекомендуємо проводити це дослідження декілька разів через певні проміжки часу з метою визначення динаміки розвитку згуртованості класу (її збільшення чи зменшення).

«Соціометрія» Дж.Морено

(є найбільш доцільним методом дослідження міжособистісних і міжгрупових відносин)

Інструкція: «Діти, я хочу розсадити Вас за партами, враховуючи Ваші побажання. Для цього напишіть на листках спочатку прізвище того учня, з ким би Ви хотіли сидіти в першу чергу, потім прізвище того, з ким би Ви хотіли сидіти разом, якщо з першим не вийде, потім прізвище того однокласника, з ким би Ви хотіли сидіти, якщо не вдасться посадити Вас ні з першим, ні з другим. Листки обов'язково підпишіть».

Примітка: Інструкцію можна видозмінювати в залежності від індивідуальних особливостей піддослідних.

За одержаними результатами опитування будується соціоматриця.

Соціоматриця

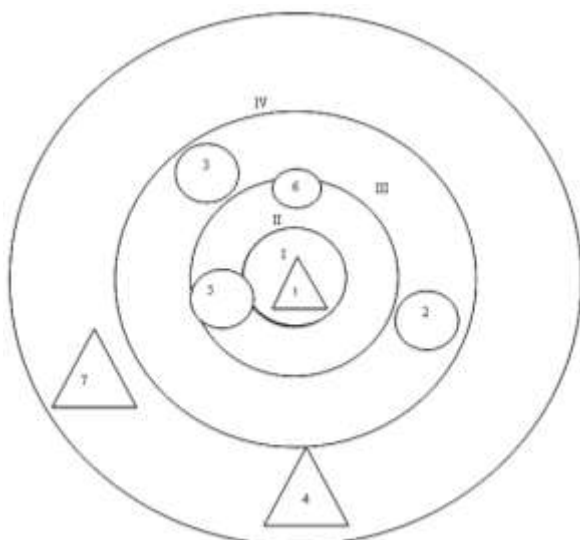
№ п/п	Кого вибирають Хто вибирає	1	2	3	4	5	6	.....	29	30
1	Андриш				+				+	
2	Воловський			⊕				+	+	
3	Горобець		⊕					+	+	
4	Доренко	+						+		+
...										
29	Ткач		+			+		+		
30	Ярова				+		+	+		
	Загальна кількість одержаних виборів									
	Кількість взаємних виборів									

Примітка: По вертикалі записують прізвища всіх членів групи, які брали участь в дослідженні, по горизонталі – тільки їхні номери. Вибори позначають хрестиком на перетині відповідного рядка з прізвищем того, хто вибирає, і стовпчика з номером вибраного. Взаємні вибори позначають в таблиці кружечком (хрестик в кружечку).

Аналіз результатів. На основі даних соціоматриці по кожному стовпчику підраховують кількість отриманих кожним членом групи виборів, а також кількість взаємних виборів.

На основі даних соціоматриці будується соціограма – карта соціометричних виборів, яка складається із чотирьох концентричних кіл. В першому колі (внутрішньому) наносять символічні позначення піддослідних, які отримали найбільшу кількість виборів (особи жіночої статі позначаються кружечком, чоловічої – трикутником); у другому – які отримали половину і більше половини від найбільшої кількості виборів; у третьому – які отримали менше половини від максимальної кількості виборів; у четвертому – які не отримали жодного вибору.

Соціограма

- I - лідери
- II - фаворити
- III - прийняті
- IV - відкинуті
- Δ - хлопчики

О - дівчатка

Примітка: Розміри соціограми в діаметрі повинні бути не менші листка із учнівського зошита.

Досліджувані, які потрапили до першого (лідери) та другого (ті, кому надають перевагу) кола, займають сприятливе положення в колективі; в третьому (прийняті) і, особливо, в четвертому (ізолювані) колах - несприятливе.

На основі даних соціометричного дослідження можна визначити такі діагностичні показники:

1. РСВ - рівень сприятливих взаємин, який визначається на основі соціограми:

- високий, якщо в I і II статусних категоріях піддослідних більше, ніж у III та IV, тобто, якщо в групі більшість її членів знаходяться у сприятливому положенні;
- середній рівень фіксують тоді, коли у I-II і III-IV категоріях кількість піддослідних приблизно однакова;
- низький РСВ відмічається при переважанні в групі піддослідних із низьким статусом (III-IV категорій).

2. KB – коефіцієнт взаємності чи «індекс групової згуртованості» визначається за такою формулою:

$$KB = \frac{R1}{R} 100\%,$$

де R1 – кількість взаємних виборів, R – загальна кількість виборів.

3. II – індекс ізоляції визначається за формулою:

$$II = \frac{1}{n},$$

де I – кількість ізолюваних в класі, n – загальна кількість учнів в класі.

Методика вивчення психологічної атмосфери в колективі

Вивчити психологічну атмосферу в колективі можна за допомогою методики Л.Жедунової. Кожному педагогу, школяреві пропонується оцінити стан психологічної атмосфери в колективі за дев'ятибальною системою. Оцінюються полярні якості:

9 8 7 6	5 4 3 2 1
1. Дружелюбність	Ворожість
2. Злагода	Незлагода
3. Задоволеність	Незадоволеність
4. Захопленість	Байдужість
5. Результативність	Нерезультативність
6. Теплоতা взаємин	Холодність взаємин
7. Співробітництво	Відсутність співробітництва
8. Взаємна підтримка	Недоброзичливість
9. Цікавість	Нудьга
10. Успішність	Неуспішність

Чим вищим є бал, тим вища оцінка психологічного клімату, і навпаки. Аналіз результатів припускає суб'єктивні оцінки стану психологічного клімату і їхнє порівняння між собою, а також обчислення середньої для колективу оцінки атмосфери.

Рівні розвитку спільності

Рівень розвитку спільності залежить від ступеня опосередкованості міжособистісних стосунків спільною діяльністю. На цій підставі спільності поділяють на дифузні групи, асоціації, корпорації, колективи.

Таблиця характеристика спільності (за А. В. Петровським, Р. С. Немовим)

Рівень розвитку	Соціально-психологічні явища	Міжособистісні стосунки	Вплив стосунків на діяльність
Дифузна група	Статус. Роль. Експектації. Групові норми і цінності. Конформізм.	Безпосередні	Відсутній
Асоціація	Сумісність. Згуртованість. Референтність	Незначно опосередковані	Незначний
Корпорація		Опосередковані асоціальними цінностями	Може бути значний
Колектив	Згуртованість як ціннісно-орієнтаційна єдність. Колективістське; самовизначення. Колективістська ідентифікація. Мотивація міжособистісних виборів. Об'єктивність у покладанні і прийнятті відповідальності	Опосередковані цінностями суспільства	Значний

Визначення рівня розвитку учнівського самоврядування

Визначити рівень розвитку учнівського самоврядування допоможе методика М. Рожкова. Кожен учень заповнює бланк із наступними цифровими кодами і пропозиціями:

- 43210 1. Вважаю для себе важливим домагатися, щоб колектив мого класу працював краще.
- 43210 2. Вношу пропозиції по удосконаленню роботи класу.
- 43210 3. Самостійно організую окремі заходи в класі.
- 43210 4. Беру участь у підведенні підсумків роботи класу, у визначенні найближчих задач.
- 43210 5. Вважаю, що клас здатний до дружних самостійних дій.
- 43210 6. У нас у класі обов'язки чітко і рівномірно розподіляються між учнями.
- 43210 7. Вибірний актив у нашому класі користується авторитетом серед усіх членів колективу.
- 43210 8. Вважаю, що актив у нашому класі добре і самостійно виконує свої обов'язки.
- 43210 9. Вважаю, що учні нашого класу сумлінно відносяться до виконання своїх суспільних обов'язків.
- 43210 10. Вчасно і точно виконую рішення, прийняті зборами чи активом класу.
- 43210 11. Прагну прикласти всі зусилля, щоб задачі, поставлені перед колективом, були виконані.
- 43210 12. Готовий відповідати за результати своєї роботи і за результати роботи своїх товаришів.
- 43210 13. Ми добре уявляємо собі задачі, що стоять перед колективом школи.
- 43210 14. Учні мого класу часто беруть участь в організації різноманітних заходів всього колективу школи.
- 43210 15. Ми прагнемо допомогти представникам колективу класу в органах самоврядування.

- 43210 16. Мої товариші і я регулярно беремо участь в обговоренні проблем, що стоять перед колективом школи.
- 43210 17. Ми прагнемо до того, щоб співробітничати в рішенні задач, що стоять перед усім колективом, з іншими класами й об'єднаннями.
- 43210 18. Задоволений відношенням моїх товаришів до інших класів.
- 43210 19. Ми прагнемо допомогти іншим колективам, молодшим впоратися з труднощами, що виникають перед ними.
- 43210 20. Вважаю, що учні, обрані в органи самоврядування школи, мають заслужений авторитет.
- 43210 21. Учні мого класу сумлінно відносяться до виконання доручень органів учнівського самоврядування.
- 43210 22. Ми прагнемо до того, щоб колектив школи досяг більш високих результатів
- 43210 23. Готовий відстоювати інтереси всього колективу школи в інших колективах і громадських організаціях.
- 43210 24. Усвідомлюю свою відповідальність за результати роботи всього шкільного колективу.

На дошці подається значення цифрових кодів:

- 4 – «Так»,
- 3 – «Скоріше так, чим ні»,
- 2 – «Важко сказати»,
- 1 – «Скоріше ні, чим так»,
- 0 – «Ні».

Обробка результатів. При обробці результатів 24 твердження розбиваються на 6 груп (блоків). Дана систематизація обумовлена виявленням різних аспектів самоврядування:

- 1) залученість учнів у самоуправлінську діяльність (твердження 1–4);
- 2) організованість класу (5–8);
- 3) відповідальність членів первинної групи за її справи (9–12);
- 4) залученість класу в загальношкільного справи (13–16);
- 5) відносини класу з іншими учнівськими спільнотами (17–20);
- 6) відповідальність учнів класу за загальношкільні справи (21–24).

По кожному блоку підраховується сума балів, виставлених всіма учасниками опитування. Потім вона ділиться на число учасників опитування і на шістнадцять (16 – максимальних кількостей балів, що може вказати опитуваний у кожному блоці). Рівень самоврядування класу визначається за результатами виведення коефіцієнтів перших трьох блоків. Якщо хоча б один з коефіцієнтів менше 0,5, то рівень самоврядування в класі низький; якщо більше 0,5 і менше 0,8 – середній; якщо більше 0,8 – високий. Рівень розвитку самоврядування всього навчального закладу визначається коефіцієнтом останніх трьох блоків. Якщо кожний з них не перевищує 0,55, то рівень самоврядування в класі низький, якщо вище цього рівня, але нижче 0,85 – рівень розвитку самоврядування середній; якщо більше 0,85 - високий.

Рівень розвитку учнівської спільноти (класу) Діагностична методика

(розроблена професором А. М. Лутошкіним)

Мета: визначити рівень розвитку учнівської спільноти.

Хід проведення. Школярам пропонуються характеристики різних рівнів розвитку класу: «Піщаний розсип», «М'яка глина», «Мерехтливий маяк», «Червоне вітрило», «Палаючий смолоскип».

Образний опис етапів розвитку колективу, наданий А.М. Лутошкіним, ґрунтується на рівнях його згуртованості.

«Піщаний розсип»

Придивіться до піщаного розсипу - скільки піщинок зібрано разом і в той же час кожна з них сама по собі. Подує вітерець - віднесе частину піску, що лежить скраю, подалі, повіє сильніший вітер - рознесе пісок у сторони, поки хтось не згребе його в купу.

Буває так і в групах людей. Там теж кожен як піщинка: начебто всі разом, і в той же час кожен сам по собі. Немає того, що зчіплювало б, єдило людей. Люди ще мало знають один одного або просто не наважуються, а може бути, і не бажають піти назустріч один одному ...

Немає спільних інтересів, спільних справ. Немає того центру, навколо якого відбувалося б об'єднання, згуртування людей, де б кожен відчував, що він потрібний іншому і сам потребує уваги інших. Група ця існує формально, не приносячи радості і задоволення всім, хто до неї входить.

«М'яка глина»

Відомо, що м'яка глина - матеріал, який порівняно легко піддається впливу, і з нього можна ліпити різні вироби. В руках хорошого майстра цей матеріал перетворюється в гарну посудину, в прекрасний виріб. Але якщо до нього не докласти ніяких зусиль, то він може залишатися і простим шматком глини. У групі, що знаходиться на цьому рівні, помітні перші зусилля по згуртуванню колективу. Не все виходить у організаторів, немає достатнього досвіду спільної роботи. Найчастіше скріплювальна ланка тут - формальна дисципліна і вимоги старших. Відносини, в основному, доброзичливі, хоча і не скажеш, що діти завжди уважні один до одного, рідко приходять на допомогу один одному. Існують замкнуті приятельські угруповання, які мало спілкуються між собою, нерідко конфліктують. Гарного організатора поки немає, або йому важко себе проявити, тому що по-справжньому його нікому підтримати.

«Мерехтливий маяк»

У неспокійному морі маяк і досвідченому, і починаючому мореплавцеві приносить впевненість: курс вибраний правильно, так тримати! Зауважте, маяк горить не постійно, а періодично викидає пучки світла, якби кажучи: я тут, я готовий прийти на допомогу.

Колектив, формується, теж подає кожному сигнали «так тримати» і кожному готовий прийти на допомогу. У такій групі переважає бажання трудитися спільно, допомагати один одному, бути разом. Але бажання - це ще не все. Дружба, товариська взаємодопомога потребують постійного горіння, а не поодиноких, нехай навіть частих спалахів. У той же час в групі

вже є на кого спертися, є актив. Часто така група виділяється серед інших груп своєю «несхожістю», індивідуальністю.

Однак труднощі, що зустрічаються, часто припиняють діяльність групи. Недостатньо проявляється ініціатива, рідко вносяться пропозиції щодо поліпшення справ у групі, їй буває важко знайти у всьому спільну мову ...

Ми бачимо прояв активності сплесками, та й то не у всіх.

«Червоне вітрило»

Червоне вітрило - це символ спрямованості вперед, небайдужості, дружньої вірності, відданості своєму обов'язку. Тут діють за принципом «один за всіх і всі за одного». Дружня підтримка і зацікавленість справами один одного поєднуються із принциповістю й взаємною вимогливістю. Командний склад вітрильника - знаючі й надійні організатори, авторитетні товариші. До них звертаються за порадою, допомогою, і вони безкорисливо надають її. У більшості членів «екіпажу» з'являється почуття гордості за свій колектив; усі переживають, коли трапляються невдачі. Колектив цікавиться справами інших колективів, наприклад, сусідів. Буває, що приходять на допомогу, коли його про це попросять.

Хоча колектив і згуртований, але бувають моменти, коли він не готовий іти всупереч бурям і негодам. Не завжди вистачає мужності визнати свої помилки відразу, але поступово становище може бути виправлено.

«Палаючий смолоскип»

Палаючий смолоскип - це живе полум'я, «горючим матеріалом» якого є тісна дружба, спільна воля, взаєморозуміння, ділове співробітництво, відповідальність кожного не тільки за себе, а й за весь колектив. Тут добре проявляються всі якості колективу, які ми бачили на щаблі «Червоне вітрило». Але це ще не все.

Світити можна й для себе, пробираючись крізь зарості, піднімаючись на скелі, спускаючись в ущелини, утворюючи нові стежки. Але хіба можна почувати себе щасливим, якщо поруч комусь важко, якщо за тобою колективи, групи, яким потрібна твоя допомога й твоя міцна рука? Справжній колектив - той, де безкорисливо приходять на допомогу, роблять усе, щоб принести користь людям, освітлюючи, як легендарний Данко, жаром свого серця дорогу іншим.

Кожній описаній А.М. Лутошкіним спільності відповідає певний рівень розвитку класу.

Образний опис спільноти	Рівень розвитку колективу
«Піщаний розсип»	Дифузна група
«М'яка глина»	Асоціація
«Мерехтливий маяк»	Кооперація
«Червоне вітрило»	Автономія
«Палаючий смолоскип»	Колектив

Учні оцінюють рівень розвитку свого колективу. На підставі відповідей педагог може визначити за п'ятибальною шкалою ступінь їхньої задоволеності своїм класом, довідатися, як оцінюють школярі його

згуртованість, єдність. Разом з тим вдається визначити тих учнів, які недооцінюють або переоцінюють (у порівнянні із середньою оцінкою) рівень розвитку колективістських відносин, задоволених і незадоволених ними.

Можливий також інший варіант використання цієї методики. Школярі, поділившись на групи, дають відповіді на запитання:

- На якому етапі розвитку колективу перебуває наше класне співтовариство й чому?

- Що нам заважає піднятися на більш високий рівень розвитку колективу?

- Що допоможе нам стати більш згуртованим колективом?

У цьому випадку педагог може одержати більш розгорнуту інформацію про стан взаємин у колективі, задоволеність дітей своїм колективом, бачення школярами перспектив його розвитку.

Вимоги до звіту практиканта про виконання завдання з психології

Звіт студента про виконання завдання з психології включає психолого-педагогічну характеристику класу як учнівської групи, та додатки, що містять матеріали з результатами проведених студентом психологічних досліджень. Титульна сторінка звіту оформляється за зразком, наведеним у *Додатку 3*.

Висновки повинні безпосередньо витікати із проведеного дослідження класу, бути чіткими, розміщеними в певній логічній послідовності. У них слід висловити власне бачення умов та факторів успішного здійснення програми дослідження, вказати основні труднощі й проблеми, що виникли в ході роботи практиканта, обґрунтувати пропозиції стосовно удосконалення практичного вирішення основних задач подальшого розвитку класу.

При підборі експериментальних методик для вивчення учнівської спільноти студент-практикант може використовувати методичне забезпечення програми вивчення класу як групи, подане в даному навчально-методичному посібнику та таку навчально-методичну літературу:

1. *Калашикова Л.В., Гурова О.М., Зубченко В.Г., Уличний І.Л.* Психологія та аспекти розвитку особистості.- Кіровоград: ТОВ „Поліграфічні послуги”, 2005р. – 324 с.
2. *Гуцало Е.У., Калашикова Л.В.* Педагогічна практика студентів передвипускних на випускних курсів педагогічного університету. Програми завдань з психології та їх методичне забезпечення.- Кіровоград: РВЦ КДПУ ім.В.Винниченка, 2004р. – 128 с.
3. *Изучение классного коллектива: Методические рекомендации для студентов педагогических институтов и учителей средних школ / Сост. Г.В. Дьяконов. – Кіровоград: КГПИ, 1990. – 32с.*
4. *Психология личности: тесты, опросники, методики/ Авторы-составители: Н.В.Киршева, Н.В. Рябчикова. – М.:Геликон, 1995 – 236с.*
5. *Лабораторные занятия по общей психологии: Методические рекомендации для студентов I курса/ Сост.: И.Ю. Шуранова. – Кіровоград: КГПИ, 1988. – 32с.*
6. *Психолого-педагогічне проектування профорієнтаційної роботи класного керівника: Методичні рекомендації / Уличний І.Л. – К.:ЗАТ „Ексімсервіс”, 2003. – 68с.*
7. *Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации/ под ред. А.Ф.Кудряшова. – Петрозаводск: изд-во «Петроком», 1992. – 319с.*

6. ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Результати виробничої практики у школі оцінюються за 100-бальною системою.

Загальна оцінка за педагогічну практику являє собою суму балів, отриманих за результатами виконання усіх видів завдань з 4-х компонентів: фахового, педагогічного, психологічного та організаційного. Розподіл балів між компонентами наступний:

- фаховий – 50 балів;
- педагогічний – 25 балів;
- психологічний – 20 балів;
- організаційний – 5 балів.

Фаховий модуль педагогічної практики включає завдання з географії та краєзнавчо-туристичної роботи. Кафедрою географії та геоєкології затверджено наступний розподіл балів між спеціальністю та спеціалізацією:

- **географія** – 40 балів (в т.ч. 25 балів – за уроки, 5 балів - за позакласний захід, 3 бали - за звіт, 2 бали - за аналіз і самоаналіз уроків, 2 бали – за науково-дослідну діяльність та вивчення педагогічного досвіду, 1 бал – за календарно-тематичне планування, 1 бал – за оформлення документації, 1 бал – за профорієнтаційний захід);
- **краєзнавчо-туристична робота** – 10 балів (в т.ч. 5 балів – за проведені заходи, 2 бали – за звіт, 2 бали – за самоаналіз заходу, 1 бал – за оформлення документації).

Усі матеріали педагогічної практики зберігаються на фаховій кафедрі протягом 1 року, а звіти студентів-практикантів та щоденники практики зберігаються протягом 3 років. Випускаюча кафедра розробляє робочу навчальну програму виробничої практики, де визначено зміст, завдання та критерії оцінювання фахового та організаційного модуля практики. Зміст, завдання та критерії оцінювання завдань з педагогіки та психології розробляються відповідними кафедрами.

За підсумками педагогічної практики студентам виставляється **диференційований залік** – підсумкова семестрова оцінка як сума балів за окремі компоненти (модулі), визначені програмами практик. Результати практики оцінюються за національною шкалою (5,4,3,2) та шкалою ECTS відповідно до набраної кількості балів. Захист результатів практики є формою семестрового контролю.

Критерії оцінювання різних завдань педагогічної практики та загальні критерії оцінювання педагогічної практики подано в Додатках Т-Ф.

Результати педагогічної практики затверджуються на засіданні випускаючої кафедри.

У разі *не виконання завдань одного з модулів* практика вважається *незарахованою*.

Облік виконання програми практики здійснюють груповий методист з географії, методисти з психології і педагогіки. Загальне оцінювання педагогічної практики здійснює керівник педагогічною практикою.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Виробнича педагогічна практика студентів у школі: Навчально-методичний посібник з педагогічної практики для студентів географічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів / Н. М. Маслова, Т. О. Кравцова, І. Л. Уличний. – Кропивницький, 2018. – 92 с.
2. Виробнича практика у школі: Навчально-методичний посібник з педагогічної практики для студентів географічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів / Н. М. Маслова, Т. О. Кравцова, І. Л. Уличний. – Кропивницький, 2017. – 90 с.
3. Гуцало Е. У., Калашникова Л. В. Педагогічна практика студентів передвипускних на випускних курсів педагогічного університету. Програми завдань з психології та їх методичне забезпечення. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім.В.Винниченка, 2004р. – 128 с.
4. Изучение классного коллектива: Методические рекомендации для студентов педагогических институтов и учителей средних школ / Сост. Г.В. Дьяконов. – Кіровоград: КГПИ, 1990. – 32с.
5. Калашникова Л.В., Гурова О.М., Зубченко В.Г., Уличний І.Л. Психологія та аспекти розвитку особистості.- Кіровоград: ТОВ „Поліграфічні послуги”, 2005р. – 324 с.
6. Лабораторные занятия по общей психологии: Методические рекомендации для студентов I курса/ Сост.: И.Ю. Шуранова. – Кіровоград: КГПИ, 1988. – 32с.
7. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации/ под ред. А.Ф.Кудряшова. – Петрозаводск: изд-во «Петроком», 1992. – 319с.
8. Маслова Н. М. Педагогічна практика в школі: Навчально-методичний посібник з педагогічної практики для студентів географічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів / Н. М. Маслова, Т. О. Кравцова, І. Л. Уличний, Н. О. Пасічник. – Кіровоград, 2014. – 104 с.
9. Маслова Н. М. Педагогічна практика в школі: Навчально-методичний посібник з педагогічної практики для студентів географічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів. Видання друге, перероблене і доповнене. / Н. М. Маслова, Т. О. Кравцова, І. Л. Уличний, Н. О. Пасічник. – Кіровоград, 2015. – 128 с.
10. Педагогічна практика або... випробування вірності: Навчально-методичний посібник з педагогічної практики для студентів вищих педагогічних навчальних закладів хімічних спеціальностей // О. В. Іващенко, А. А. Семез, І. Л. Уличний, О.М. Царенко. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2007. – 137 с.
11. Педагогічна практика студентів: Навчально-методичний посібник з педагогічної практики для студентів географічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів / Н. М. Маслова, Т. О. Кравцова, І. Л. Уличний. – Кропивницький, 2016. – 92 с.
12. Педагогічна практика: Навчально-методичний посібник з педагогічної практики для студентів денної та екстернатної форм навчання вищих

- педагогічних навчальних закладів хімічних спеціальностей // Т. О.Форостовська, Г. Г.Діордієва, Т. О.Кравцова, І. Л. Уличний. – Кіровоград: «Поліграфія», 2013. – 87 с.
- 13.Перші кроки до професії: Методичний посібник з педагогічної практики для студентів фізико-математичного факультету // За ред. Л.І. Лугченко - Кіровоград: КДПУ ім. В.Винниченка, 2006. - 164 с.
- 14.Положення «Про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» (наказ МОН України від 8.04.1993).
- 15.Положення про організацію практичної підготовки в Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка / Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2018. – 44 с.
- 16.Психология личности: тесты, опросники, методики/ Авторы-составители: Н. В.Киршева, Н. В. Рябчикова. – М.:Геликон, 1995 – 236с.
- 17.Психолого-педагогічне проектування профорієнтаційної роботи класного керівника: Методичні рекомендації / Уличний І.Л. – К.:ЗАТ „Ексімсервіс”, 2003. – 68с.
- 18.Чорноморець І. М. Педагогічна практика з географії: програма і методичні матеріали для студентів природничо-географічного факультету. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – 80 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
природничо-географічний факультет

Кафедра географії та геоекології

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ З ВИРОБНИЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ШКОЛІ

студента/студентки _____ курсу
природничо-географічного факультету
спеціальності _____
(шифр та назва спеціальності)

_____,
(ПІБ студента/студентки)

що проходив(ла) педагогічну практику

у _____
(назва навчального закладу)

в період з _____ до _____ 20__ року

Кропивницький - 20__

Зразок оформлення титульної сторінки до плану-конспекту уроку

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
природничо-географічний факультет

Кафедра географії та геоекології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Груповий методист _____

Вчитель географії _____

“ _____ ” _____ 20__ року

КОНСПЕКТ УРОКУ

з географії у ____ класі

_____ (назва навчального закладу)

студента-практиканта _____ курсу

природничо-географічного факультету

ЦДПУ імені Володимира Винниченка

спеціальності _____
(шифр та назва спеціальності)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Дата проведення уроку “ _____ ” _____ 20__ р.

Оцінка вчителя _____
(підпис вчителя)

Примітка: без затвердження конспекту вчителем або методистом студент до уроку не допускається.

ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

Схема календарно-тематичного планування на період практики

№ п/п	Дата	Тема і зміст уроку	Практичні роботи	Знання і уміння, які формуються	Тип уроку	Методи і прийоми навчання	Засоби навчання	Домашнє завдання	Примітки

Зразки оформлення плану-конспекту уроку географії

Зразок 1.

Розробник: Чернега Т.

Тема: Геологічна будова, рельєф та корисні копалини Північної Америки

Мета:

- **освітня:** формувати в учнів знання про геологічну будову, рельєф та корисні копалини Північної Америки, розкрити взаємозв'язки між рельєфом, будовою поверхні та корисними копалинами материка;
- **розвивальна:** розвивати у школярів вміння застосовувати знання про загальні географічні закономірності природи Землі для характеристики особливостей їх регіонального прояву, вміння працювати з додатковою літературою, виділяти головне, узагальнювати матеріал, робити висновки.
- **виховна:** сприяти формуванню світоглядних ідей про взаємозв'язки та єдність компонентів природи; виховувати пізнавальний інтерес до предмета та бережливе ставлення до мінеральних ресурсів планети.

Тип уроку: комбінований.**Засоби навчання:** підручник з географії для 7-го класу, довідники, фізична карта Північної Америки, тектонічна карта Північної Америки, атласи школярів, контурні карти.**Методи і прийоми навчання:** розповідь з елементами бесіди, робота з підручником, робота з картою, прийом «Продовж речення», прийом «Географічна номенклатура», прийом «Знайди пару», прийом «Вірю – Не вірю», прийом «Так чи ні» тощо.**Опорні знання:** платформа та її будова, загальні риси рельєфу материків тропічних широт, періоди горотворення, корисні копалини та їх зв'язок з тектонічною будовою, вулканізм, зледеніння, особливості формування рельєфу, причинно-наслідкові зв'язки між будовою поверхні, формами рельєфу та розміщенням корисних копалин.

ХІД УРОКУ

№ з/п	Структурні елементи уроку	Привалість, хв.	Навчальна і організаційна діяльність вчителя	Навчально-пізнавальна діяльність учнів	Примітки
1.	Організаційний момент	1 хв.	Добридень діти! Сідайте зручніше. Я рада вас бачити. Хто відсутній на уроці? Перевіримо готовність до уроку: підручник, щоденник, зошит, атласи та канцелярське приладдя. Ну що, готові?	Учні вітаються з вчителем, готуються до уроку, черговий звітує про присутність на уроці. Так.	
2.	Актуалізація опорних знань	3 хв.	<p style="text-align: center;">Бесіда</p> <p>Пригадаймо, що ми вчили на попередньому уроці. Хто нам скаже? Отже, з ФГП, історією відкриття та освоєння Пн. Америки ви уже знайомі.</p> <p style="text-align: center;">Приєм «Продовж речення»</p> <p>1. Північної Америка розташована у.....півкулі. 2. Площа материка становить.....і за розмірами він займає.....місце. 3. Крайня пн. точка - .... Крайня пд. точка - .... Крайня зх. точка – .... Крайня сх. точка – ....</p> <p>4. Має велику протяжність з....., що впливає на.....материка. 5. Омивається океанами....</p> <p>6. Найвищі припливи спостерігаються у.... 7. Найбільший у світі острівний архіпелаг.... 8. Найбільший у світі острів ...</p>	<p>Географічне положення, історія відкриття і освоєння Північної Америки.</p> <p>1. Північній та Західній півкулях. 2. 20,36 млн км кв. (з островами 24,25 млн км кв.)...3місце. 3. Крайня пн. точка - мис Мерчісон; Крайня пд. точка - мис Мар'ято; Крайня зх. точка – мис <i>Принца Уельського</i>; Крайня сх. точка – мис <i>Сент-Чарльз</i>. 4. пн. на пд. .... клімат 5. Тихим, Атлантичним та Пн. Льодовитим. 6. Затоці Фанді. 7. Канадський арктичний 8. Гренландія</p>	

9.Відокремлена від Пд. Америки .....та від Євразії...

10.Берегова лінія материка....

11.Першими дослідниками Північної Америки були...

12.Датою відкриття Північної Америки вважають....

13.Основними дослідника Пн. Америки були....

Приєм «Географічна номенклатура»

Завдання. Покажи (один учень) на карті такі географічні об'єкти:

- миси: Мерчисон, Мар'ято, Принца Уельського, Сент-Чарльз;
- затоки: Гудзонова, Мексиканська, Аляска;
- острови: Гренландія, Ньюфаундленд, Великі Антильські (Куба, Гаїті, Ямайка), Малі Антильські, Канадський Арктичний архіпелаг;
- півострови: Лабрадор, Флоріда, Каліфорнія, Аляска, Юкатан,
- течії: Гольфстрім, Каліфорнійська, Північно-Тихоокеанська, Лабрадорська.

Приєм «Знайди пару»

Завдання. Установіть відповідність між подіями в історії географічних відкриттів та їх століттями (роками), коли вони відбулись.

Дата	Подія
1. XV ст.	а) Семен Дежньов уперше

9.Берингова протока відокремлює Північну Америку від Євразії, а Панамський канал — від Південної Америки.

10. найбільш порізана на північному заході, де багато островів, заток і бухт.

11. нормани на чолі з **Еріком Рудим**; Христофор Колумб

12. ....12 жовтня 1492 р.

13. *Джон Кабот, Жака Картьє, Джон Девіс, Генрі Гудзон, Вільям Баффін, Александр Маккензі, Вітус Беринг, Олексій Чириков.*

Відповідь: **1-г; 2-а; 3-е; 4-б; 5-д; 6-в.**

			<p>пройшов протокою, що відокремлює Азію від Америки</p> <p>2. 1648 р.</p> <p>3. XVII ст.</p> <p>4. 1732 р.</p> <p>5. XVII ст.</p> <p>6. 1741 р.</p>	<p>б) Іван Федоров і Михайло Гвоздьов уперше підійшов до берегів Америки</p> <p>в) Експедиція Беринга підійшла до берегів Америки</p> <p>г) Джон Кабот відкрив о. Ньюфаундленд</p> <p>д) Александр Макензі дослідив північно-західну частину материка.</p> <p>е) Вільям Баффін дослідив північну частину материка</p>	
3.	Повідомлення теми і мети уроку	1 хв.	<p align="center">Розповідь вчителя</p> <p>Сьогодні на уроці ми продовжимо вивчати Північну Америку. Тема уроку « Геологічна будова та рельєф. Корисні копалини, закономірності поширення».</p> <p>План:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Геологічна будова Північної Америки; 2. Основні форми рельєфу материка; 3. Закономірності поширення родовищ корисних копалин; 4. Практична робота: "Позначення на контурній карті основних географічних об'єктів материка" (продовження). <p>Мета уроку: ознайомитися з геологічною будовою, рельєфом та корисними копалинами Північної Америки.</p>	Учні записують тему та план в робочі зошити та ознайомлюються з метою уроку.	
4	Мотивація навчальної діяльності	2 хв.	<p align="center">Розповідь з елементами бесіди</p> <p>Наступним етапом вивчення материка за планом є ознайомлення з особливостями його рельєфу та закономірностями поширення</p>	Учні уважно слухають вчителя.	

			корисних копалин. Вже з першого погляду на фізичну карту Північної Америки можна зробити припущення про різноманітність форм рельєфу та багатство корисних копалин. Чим це зумовлено? Вам цікаво дізнатися?	Так, цікаво.
5.	Вивчення нового матеріалу	30 хв.	<p>1. Геологічна будова Північної Америки.</p> <p>Розповідь вчителя з елементами бесіди</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пригадайте! До складу якого давнього материка входила Північна Америка? • Пригадайте! А ще який материк входив до складу Лавразії? Але про цей материк ви вивчатимете пізніше. <p>Вірно! Північна Америка разом з Євразією є залишком давнього материка північної півкулі Лавразія, який почав розколюватися на сучасні материки наприкінці мезозойської ери близько 100 млн. років тому.</p> <p>Найдавнішою й найбільшою за площею тектонічною структурою Північної Америки є Північноамериканська платформа, яка є уламком давньої Лавразії.</p> <p>На півночі платформи її кристалічний фундамент виходить на земну поверхню, утворюючи найбільший в світі за площею Канадський щит.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пригадайте! Що таке щит? <p>Гірські породи, що його складають, мають вік близько 3 млрд. років. Поверхня щита вирівняна, у багатьох місцях ускладнена розломами та виливами давньої лави. У деяких місцях щит занурюється під води Океану й знову виходять на денну поверхню на сусідніх островах. На південь від щита кристалічний фундамент платформи поступово занурюється під осадовий чохол. Тут будова земної кори ускладнена западинами, де товщина чохла зростає.</p> <p>На південному заході материка розміщена молода платформа. За будовою це глибокий прогин фундаменту, заповнений</p>	<p>Північна Америка є залишком давнього материка північної півкулі Лавразія.</p> <p>Євразія</p> <p>Щит – це ділянка платформи, де кристалічні породи фундаменту підходять близько або виходять на денну поверхню.</p>

десятикілометровим шаром осадових гірських порід.

Весь захід Північної Америки займає середній за віком пояс складчастості, який більшою частиною сформувався у мезозойську еру в наслідок руху назустріч Північноамериканської та Тихоокеанської літосферних плит.

Про недавній вулканізм тут свідчать гейзери, гарячі джерела, грязьові вулкани. Ці явища спостерігають в Йеллоустонському національному парку, відомому найвищими гейзерами в світі.

- **Пригадайте!** Що таке гейзер?

Приєм «Дивуй»

Єллоустонський – перший створений у світі національний парк. Він існує з 1 березня 1872 р. Нині парк щороку відвідує майже 3 млн. туристів. Територія відома мальовничими ландшафтами, каньйонами, печерами, вулканічними озерами, гарячими джерелами (половина світу!), грязьовими вулканами та гейзерами. Більша частина парку вкрита застиглою лавою. Деякі з гейзерів викидають гарячу воду на висоту 50-90 м. Зокрема це: “Велетень” – 91 м, “Старий служака” – 50 м. Поруч з гейзерами-велетнями, що викидають воду раз на десятки років, є й маленькі фонтанчики, що б’ють к під землі кожні 3-4 хв. Є гейзери-одинаки, є й групки струменів, що пов’язані підземними ходами. Відомі у парку й гарячі озера, в яких живуть водорості, що підфарбовують воду у різні кольори: зелений, рожевий, жовтий, оранжевий.

Розповідь вчителя

Тихоокеанське узбережжя Північної Америки та південну вузьку частину материка складає молодий альпійський пояс складчастості, який не завершив свого формування. Тут найбільш часті землетруси та є діючі вулкани.

Гейзер — джерело, що періодично фонтанує гарячою водою та парою і є одним із проявів пізніх стадій вулканізму.

		<p style="text-align: center;">Робота з картою</p> <p>Завдання. За допомогою фізичної карти знайдіть найбільші вулкани Північної Америки.</p> <p style="text-align: center;">Розповідь вчителя</p> <p>Найвищим серед вулканів Північної Америки є Орисаба (5747 м). Місцеві жителі називають вулкан Чітлалтепетль – “зоряна гора”. Є багато свідчень про виверження Орисаби протягом XVI-XVII ст. Останнє виверження вулкана сталося у 1687 р.</p> <p>Попокатепетль – вулкан на півдні Мексики. Назва в перекладі з мови місцевих індіанців означає “гора, що димить”. Висота вулкана становить 5432м. Попокатепетль – діючий вулкан. Він майже безперервно димить. Територія навколо вулкана проголошена національним парком.</p> <p>Найактивнішим у Північній Америці є вулкан Ісалько у країні Сальвадор. Його висота — 1885 м. Близько двохсот років він діє безперервно. Виверження повторюються кожні 2-10 хвилин. Цей вулкан служить маяком для моряків.</p> <p>На східному краю материка сформувався пояс давньої складчастості, який виник в палеозойську еру в епохи каледонського та герцинського горотворення. Він являє собою сильно зруйновані брилові гори.</p> <p style="text-align: center;">2. Основні форми рельєфу материка.</p> <p style="text-align: center;">Розповідь вчителя з елементами бесіди</p> <p>Рельєф Північної Америки тісно пов'язаний з її тектонічними структурами.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пригадайте! Які форми рельєфу відповідають платформам та поясам складчастості? <p style="text-align: center;">Робота з картою</p>	<p>Вулкани: Орисаба, Попокатепетль, Ісалько, Шаста, Тахумулько.</p> <p>Давній та молодій платформам у сучасному рельєфі відповідають рівнини. Областям складчастості на крайніх заході і сході — гори.</p>	
--	--	--	--	--

Завдання. Зіставте фізичну та тектонічну карти Північної Америки. Знайдіть відповідність форм рельєфу тектонічним структурам та вкажіть, які групи корисних копалин приурочені до основних тектонічних структур.

Розповідь вчителя з елементами бесіди

Рівнини займають 2/3 поверхні материка. Канадському щиту відповідає в рельєфі **Лаврентійська височина**, яка має пересічні висоти 500-700 м. Вона зазнала впливу давнього зледеніння. Льодовики принаймні 4 рази наступали на материк, сповзаючи з півострова Лабрадор. Під час найбільшого Канзаського зледеніння, яке відбувалося близько 300 тис. років тому, кригою було вкрито 65% площі материка. Південна межа льоду досягала приблизно 40° пн. ш. Товщина шару криги становила 2-3 км. Останній льодовик розтанув 6-10 тис років тому.

- **Пригадайте!** Які види геологічної роботи виконує льодовик?
- **Пригадайте!** Як називаються льодовикові відклади? Як їх можна розпізнати?

Насуваючись з півночі, льодовик згладив виступи твердих скельних порід, розширив річкові долини, а після танення залишив льодовикові відклади – **морену**, що складається з нагромадження валунів, гальки, піску. Зниження на поверхні, виорані льодовиком, були заповнені водою й утворили численні озера.

В місцях занурення кристалічного фундаменту давньої платформи під шар осадових порід у рельєфі виникли великі рівнини. **Центральні рівнини**, які зазнали впливу давнього льодовика, підіймаються на висоту 200-500 м. **Великі рівнини** були залучені у підняття гір на заході материка, тому здіймаються велетенськими східцями на висоту 1200-1700 м.

Тектонічна структура	Корисні копалини	Форми рельєфу
Платформи		
Канадський щит	Магматичні, метаморфічні породи (умовні знаки)	Лаврентійська височина
Осадочний чохол Північно-американської платформи (плита)	Осадочні породи (умовні знаки)	Великі рівнини, Центральні рівнини
Мілода платформа (осадочний чохол)	Осадочні породи (умовні знаки)	Примексиканська низовина, Приатлантична низовина
Складчасті області		
Каледонська, герцинська складчастість	Осадочні (умовні знаки)	Аппалачі – г. Мічелл, 2037 м
Альпійська складчастість (з'єднання літосферних плит)	Магматичні, осадові (умовні знаки)	Кордільєри г. Мак-Клінлі, 6194 м
<p>У процесі руху льодовик виконує складну геологічну роботу — руйнування, перенесення та акумуляцію продуктів руйнування гірських порід.</p> <p>Морена.</p>		

Молодій платформі на узбережжі Мексиканської затоки відповідають у рельєфі ряд прибережних низовин, найбільша з яких **Примексиканська низовина**.

На заході материка в межах мезозойського та альпійського поясів складчастості з півночі на південь простяглася одна з найбільших гірських систем світу — **Кордильєри**. На Алясці гори досягають своєї найвищої точки (Гора Мак-Кінлі, 6194 м). Тут знаходяться великі льодовики. Гора названа шукачами золота у 1896 р. на честь 25-го президента США Уільяма Мак-Кінлі.

На південь Кордильєри розпадаються на кілька паралельних хребтів. **Береговий хребет** на заході тягнеться вздовж Тихоокеанського узбережжя, **Скелясті гори** заходять далеко на схід. Гори часто розбиті на окремі хребти, між якими лежать улоговини, які за характером рослинності називають “парками”.

Між Береговим хребтом та Скелястими горами лежать великі плоскогір'я: **Великий Басейн, плато Колорадо**. Ще далі на південь велику площу займає **Мексиканське нагір'я** з діючими вулканами. Плато Колорадо відоме своїми грандіозними каньйонами. Так, Великий каньйон річки Колорадо має глибину до 1800 м.

Робота з підручником

Завдання. На основі тексту підручника охарактеризуйте гори Аппалачі.

На сході в межах палеозойського складчастого поясу лежать **Аппалачі** — невисокі гори, які підіймаються до 2000 м. Відкриття Аппалачів почалося у 1540 р., коли до південно-східного підніжжя вийшов іспанських конкістадор Ернандо де Сото. Гори розміщені в районі колишнього проживання племені індіанців-аппалачів. На їх мові це слово означає – “помори”. З початку XVII ст. гори активно вивчалися, а до кінця XVIII ст. були пройдені уздовж і поперек. Під впливом зовнішніх сил Землі

		<p style="text-align: center;">Приєм «Дивуй»</p> <p>Найбільшою в світі карстовою печерою є Мамонтова печера біля західних схилів Аппалач. Загальна довжина її підземних коридорів становить близько 500 км. У печері є мальовничі гроти, глибокі шахти, підземні озера і річки, найдовша з яких Стікс. Знайдена печера була у 1809 р мисливцем, що переслідував пораненого ведмедя.</p> <p>3. Закономірності поширення родовищ корисних копалин.</p> <p style="text-align: center;">Розповідь вчителя з елементами бесіди</p> <p>Територія Північної Америки багата на корисні копалини, родовища яких тісно пов'язані з геологічною будовою материка.</p> <p style="text-align: center;">Робота з картою</p> <p>Завдання. За <i>тектонічною картою атласу</i> визначте родовища рудних і нерудних корисних копалин материка. Які з них розміщені в межах щита та плити Північноамериканської платформи, а які — в областях складчастості?</p> <p style="text-align: center;">Розповідь</p> <p>Отже, на півночі материка, де неглибоко залягають магматичні і метаморфічні породи, розміщені одні з найбільших у світі покладів руд металів: заліза, нікелю, міді, урану, молібдену.</p>	<p>Аппалачі зруйнувалися і нині мають згладжені куполоподібні форми, чим нагадують наші Карпати. Найвища точка Аппалачів – г. Мітчелл (2037 м).</p> <p>На півночі є великі родовища залізних, мідних, нікелевих, поліметалічних і уранових руд. Всі вони приурочені до магматичних порід Канадського кристалічного щита. В осадових породах платформи залягають поклади вугілля, нафти, природного газу, різних солей. Великі нафтоносні райони розташовані на Великих рівнинах, Алясці, шельфі Мексиканської затоки. Найбільші поклади вугілля зосереджені у передгір'ях Аппалач і Скелястих гір. Кордильєри багаті як на осадові, так і магматичні копалини. В Каліфорнії і на Алясці знаходяться відомі на весь світ родовища золота.</p>	
--	--	--	--	--

			<p>У потужній товщі осадових порід Центральних рівнин поширені родовища кам'яного вугілля, на Примексиканській низовині — значні поклади нафти й газу їх добувають на суходолі та з дна Мексиканської затоки.</p> <p>Великі запаси кам'яного вугілля зосереджені також у міжгірських улоговинах Аппалачів. А Кордильєри, що характеризуються строкатою геологічною будовою, багаті корисними копалинами як магматичного, так і осадового походження. Тут є руди кольорових металів, а також родовища ртуті, золота, поклади нафти та кам'яного вугілля.</p> <p style="text-align: center;">Практична робота</p> <p>4. Практична робота: "Позначення на контурній карті основних географічні об'єкти материка" (продовження).</p> <p>Завдання. Позначте на контурній карті такі об'єкти: низовини: Примексиканська, Приатлантична; рівнини: Великі, Центральні; гори: Кордильєри (г. Мак-Кінлі), Скелясті, Аппалачі (г. Мітчелл); Лаврентійська височина; вулкани: Орисаба, Попокатепетль.</p>		
б.	Закріплення набутих знань	4 хв.	<p>Давайте перевіримо наскільки ви засвоїли матеріал уроку.</p> <p style="text-align: center;">Приєм «Так чи ні»</p> <p>1. Північна Америка разом з Євразією є залишком давнього материка північної півкулі Гондвани?</p> <p>2. Найвищим серед вулканів Північної Америки є Орисаба (5747 м)?</p> <p>3. У східній частині Північної Америки розташовані гори Аппалачі?</p> <p>4. Рельєф внутрішніх районів материка переважно гірський?</p> <p>5. Найвища вершина Кордильєр г. Мак-Кінлі?</p> <p>6. Гори Аппалачі багаті на родовища кам'яного вугілля?</p> <p>7. Про сучасне гороутворення в Кордильєрах свідчать процеси карстоутворення?</p> <p>8. Лаврентійська височина зазнала впливу давнього зледеніння?</p>	<p>1. Ні (Лавразія)</p> <p>2. Так</p> <p>3. Так</p> <p>4. Ні (рівнинний)</p> <p>5. Так</p> <p>6. Так</p> <p>7. Ні (землетруси та магматизм)</p> <p>8. Так</p> <p>9. Ні (гейзерами)</p> <p>10. Так</p> <p>11. Так</p>	

			<p>9. Йеллоустонській національний парк славиться мінеральними водами?</p> <p>10. На заході материка розташована молода платформа?</p> <p>11. До рудних корисних копалин відносять золото, мідні та залізні руди?</p> <p>12. Осадкові корисні копалини зосереджені у предгір'ях?</p> <p style="text-align: center;">Приєм «Географічна номенклатура»</p> <p>Завдання. Показати на карті такі географічні об'єкти: низовини: Примексиканська, Приатлантична; рівнини: Великі, Центральні; гори: Кордильєри (г. Мак-Кінлі), Скелясті, Аппалачі (г. Мітчелл); Лаврентійська височина; вулкани: Орісаба, Попокатепетль.</p>	12. Так	
7.	Підсумки уроку	2 хв.	Ми сьогодні добре попрацювали. Найактивніші учні заслуговують на оцінки (Вчитель виставляє оцінки, аргументуючи їх).	Учні слухають вчителя.	
8.	Домашнє завдання	2 хв.	<p>1. Вивчити §40.</p> <p>2. Усно відповісти на запитання і завдання для самоперевірки в кінці тексту.</p> <p>3. Позначення на контурній карті основні географічні об'єкти материка.</p> <p>4. Підготувати повідомлення про стихійні явища.</p>	Учні записують домашнє завдання.	

Зразок 2.

Розробник: Гончар А.

Тема: Промисловість світу. Географія основних галузей промисловості світу

Мета:

Освітня: сформувати в учнів знання про основні галузі світового господарства; ознайомити зі складом, особливостями розвитку і розміщення енергетики, машинобудування, металургії, хімічної, лісової, деревообробної, легкої та харчової промисловості.

Розвивальна: розвивати у школярів логічне мислення, вміння аналізувати статистичні та картографічні матеріали, робити висновки, навички роботи з картою, з додатковою літературою; сприяти розвитку глобального мислення учнів; формувати комунікативні, інформаційні, полікультурні, соціальні компетентності; сприяти розвитку економічного мислення учнів.

Виховна: виховувати позитивність мислення, дух спільної діяльності та колективної навчальної творчості, розвивати пізнавальний інтерес до предмету.

Тип уроку: комбінований.

Засоби навчання: підручники з географії для 10-го класу, політична карта світу, атласи, довідники, ілюстрації, схеми.

Методи і прийоми навчання: розповідь-пояснення, розповідь з елементами бесіди, демонстрація, робота з підручником, робота з довідниками, робота з картою, робота біля дошки, прийом «Роблю висновки», прийом «Пригадай», прийом «Поміркуй», випереджальні завдання тощо.

ХІД УРОКУ

№ п/п	Структурні елементи уроку	Тривалість, хв.	Навчальна і організаційна діяльність вчителя	Навчально-пізнавальна діяльність учнів
1.	Організаційний момент	1 хв.	Добридень, діти! Сідайте зручніше. Я рада вас бачити. Хто відсутній на уроці? Перевіримо готовність до уроку: підручник, щоденник, зошит, атласи та канцелярське приладдя. Ну що, готові?	Учні вітаються з вчителем, готуються до уроку. Називають відсутніх
2.	Актуалізація опорних	5	Пригадаймо, яку тему ми вивчали на попередньому уроці? Перевіримо як ви засвоїли теоретичний матеріал із даної теми.	- НТР і світове господарство.

	знань	ХВ.	<p style="text-align: center;">Географічний диктант</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Світове господарство – це ... 2. Спеціалізація господарства – це ... 3. МГПП – це ... 4. Назвіть умови для формування галузей спеціалізації країни. 5. Назвіть умови формування світового господарства. 6. Назвіть етапи формування світового господарства. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історично сформована сукупність національних господарств усіх країн світу, пов'язаних між собою економічними та політичними відносинами за законами МПП. 2. переважаючий розвиток тих галузей господарства, для яких на даній території існують найкращі умови, а більша частина продукції яких іде на обмін. 3. процес спеціалізації країн на виробництві певних видів продукції або наданні певних послуг. 4. Країна повинна мати переваги у виробництві певної продукції чи наданні послуг перед іншими (хоча б кількома) країнами. Має бути попит на продукцію або послуги певної держави. Витрати на транспортування продукції до місця призначення або надання послуги мають бути економічно вигідними. 5. Потреба в обміні продукцією між державами. Розвиток великої індустрії. Бурхливий розвиток транспорту. 6. Аграрний (до середини ХІХ ст.), індустріальний (друга половина
--	-------	-----	--	--

7. Назвіть головні риси НТР.

8. Назвіть головні складові НТР.

9. Накресліть схему структури світового господарства.

10. Що таке міжнародна економічна інтеграція?

XIX — середина XX ст.) та постіндустріальний (з кінця XX ст.).

7. Універсальний характер; високі темпи науково-технічних перетворень; зміна ролі людини у виробництві; «військово-технічна революція».

8. Наука, техніка і технологія, виробництво, управління.

9.

10. Міжнародна економічна інтеграція – це глибокі та стійкі взаємозв'язки окремих груп країн, проведення ними злагодженої міждержавної економічної політики.

3.	Повідомлення теми і мети уроку	1 хв.	<p style="text-align: center;">Розповідь вчителя</p> <p>Сьогодні на уроці ми продовжимо вивчати світове господарство. <i>Тема уроку:</i> Промисловість світу. Географія основних галузей промисловості. <i>Мета уроку:</i> ознайомитися зі складом, обливостями розвитку і розміщення основних галузей промисловості світу.</p>	Учні записують тему та план в робочі зошити та ознайомлюються з метою уроку.
4	Мотивація навчальної діяльності учнів	2 хв.	<p style="text-align: center;">Розповідь вчителя</p> <p>Одним з об'єктів дослідження соціально-економічної географії світу є світове господарство та його галузі, серед яких провідне місце, як і раніше, посідає промисловість — провідна та найбільш технічно досконала галузь світового матеріального виробництва. У промисловості створюються знаряддя праці, предмети споживання, вона тісно пов'язана з НТП і має вирішальний вплив на рівень економічного розвитку країни. Промисловість поділяють на <i>добувну</i> (розробка корисних копалин) та <i>обробну</i> (переробка сировини в готову продукцію). Провідними галузями світової промисловості є енергетика, металургія, машинобудування хімічна, легка, харчова, лісова та деревообробна галузі промисловості».</p> <p style="text-align: center;">Проблемне питання</p> <p>Якими особливостями відрізняється розміщення галузей промисловості в сучасному світі? На це питання ми дамо відповідь сьогодні на уроці.</p>	Учні уважно слухають вчителя.
5.	Вивчення нового матеріалу	30 хв.	<p>1. Промисловість світу</p> <p style="text-align: center;">Бесіда</p> <p><i>Що таке промисловість?</i></p> <p style="text-align: center;">Розповідь вчителя</p> <p>Промисловість світу – провідна галузь світового господарства, що має визначальний вплив на рівень економічного розвитку суспільства. Вона складається з двох великих груп галузей - видобувної та обробної. Видобувна об'єднує галузі, що зайняті видобуванням різноманітної сировини, зокрема палива. Обробна промисловість</p>	Промисловість – це сукупність галузей матеріального виробництва, що виготовляють знаряддя праці, засоби виробництва та предмети споживання.

займається обробкою або переробкою одержаної сировини. Особливе місце в промисловості належить енергетиці.

Робота з підручником

Завдання. Зверніть увагу на мал. 39. у підручнику на с. 80. Назвіть країни – головні споживачі енергії

Робота з картою

Завдання. Користуючись картами атласу, назвіть галузі видобувної та обробної промисловості світу.

Розповідь

Провідними галузями світової промисловості є: паливно-енергетична, металургійна, машинобудівна, хімічна, лісова, легка, харчова.

2. Паливно-енергетичний комплекс світу

Сучасний світ не можна навіть уявити без продукції ПЕК: різних видів палива, теплової та електричної енергії. Протягом ХХ ст. споживання електроенергії зросло у 15 разів, а потреби в ній подвоюються кожних 12–14 років. Основним джерелом електроенергії і досі лишаються паливні мінеральні ресурси: нафта, природний газ, кам'яне та буре вугілля, горючі сланці, торф. Проте їхня енергетична цінність неоднакова.

ПЕК складається з двох великих галузей – паливної промисловості та електроенергетики. Як вам відомо з попередніх курсів географії, паливна промисловість у свою чергу об'єднує в собі сукупність галузей, які видобувають і переробляють різні види паливно-енергетичних ресурсів.

Робота з підручником

Завдання:

1. Проаналізуйте схему ПЕК на ст. 81 в підручнику

Розповідь

Паливно-енергетичний баланс обчислюється в одиницях умовного палива, яким вважають теплотворну здатність кам'яного вугілля.

США, Китай, Росія, Японія, Індія, Німеччина, Франція, Канада, ВБ

До видобувної промисловості належать паливна, металургія, а до обробної – машинобудування, деревообробна, текстильна промисловість.

Вугільний етап охоплював ХІХ ст. і

		<p>Калорійнішими за вугілля є нафта і природний газ, меншу теплотворну здатність мають буре вугілля, горючі сланці, торф.</p> <p>За останні 1200 років паливно-енергетична промисловість, залежно від переважання того чи іншого виду сировини у паливно-енергетичному балансі, пройшла три етапи розвитку:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ вугільний ✓ нафтогазовий ✓ перехідний. <p style="text-align: center;">Робота з підручником</p> <p>Завдання: на основі тексту підручника на стор. 97-98 та діаграми 8. На стор. 97 охарактеризуйте основні етапи розвитку паливно-енергетичного комплексу світу.</p>	<p>тривав до 40-х рр. XX ст. На кам'яне вугілля припадало 75 % усіх спожитих енергоносіїв, ще 18 % — на торф і дрова. 90 % кам'яного вугілля добувалося у високорозвинених країнах, де воно й споживалося. Перевезення вугілля на значні відстані були нерентабельними. На базі вугільних басейнів виникали кущі електростанцій та промислові райони, наприклад: Рур (ФРН), Лотарингія (Франція), Йоркшир (Велика Британія), Пенсільванія (США).</p> <p>Нафтогазовий етап тривав з 40-50-х рр. XX ст. до 70-х рр. XX ст.. Якщо до Другої світової війни 2/3 нафти і майже весь природний газ давали США, то в повоєнні часи 75 % їх видобутку припадало на країни, що розвиваються, та колонії. Спершу були відкриті родовища у Венесуелі, згодом — у країнах Перської затоки, пізніше — у країнах Північної та Західної Африки. Частка кам'яного вугілля у паливно-енергетичному балансі скоротилася до 30 %, а нафти і газу зросла відповідно до 56 % і 21 %.</p> <p>Перехідний етап (перехід від традиційних джерел енергії до нових) почався з середини 70-х рр. XX ст., коли завершилася ера дешевої нафти. Нині близько 40 % нафти видобувають на шельфі, що робить її собівартість високою. У 1960 р. багаті на нафту</p>
--	--	---	--

		<p style="text-align: center;">Розповідь</p> <p>Паливна промисловість світу. Паливна промисловість забезпечує виробництво енергоносіями, а електроенергетику сировиною. Головними її галузями є нафтова, газова та вугільна. Їх розвиток залежить від географії паливних природних ресурсів.</p> <p>Нафтова промисловість розвивається від початку ХХ ст. і має дві галузі — нафтодобувну і нафтопереробну.</p> <p>Нафтодобувна промисловість дає сиру нафту, нафтопереробна — нафтопродукти: бензин, гас, мазут, реактивне паливо тощо. Близько 75 країн світу розробляють нафтові родовища, зокрема на шельфі — 45. Але більш як половина нафти споживається за межами місць її видобування. Головними засобами її транспортування є танкери та нафтопроводи. Країни чітко поділені на експортерів та імпортерів нафти. Основними постачальниками нафти на світовий ринок є країни, що розвиваються, а її споживачами — високорозвинені держави.</p>	<p>країни, що розвиваються підняли ціни в 15-20 разів. Почалася <i>енергетична криза</i>. Спочатку розвинені країни скасували багато авіарейсів, припинили автоперегони тощо. Згодом було переглянуто енергетичну політику в бік економії енергоносіїв та енергозбереження. Частка нафти у енергетичному балансі скоротилася до 30 %, зросла частка вугілля та ГЕС. Зріс інтерес до нового виду енергії — атомної, а згодом і до альтернативних джерел енергії.</p> <p>Найбільшими експортерами нафти є:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ країни Перської затоки (дають на світовий ринок 42 % нафти) ✓ Росія ✓ країни Північної (Алжир і Лівія)
--	--	--	--

		<p style="text-align: center;">Робота з картою</p> <p><i>Завдання:</i> на основі карти назвіть країни-експортери нафти.</p> <p style="text-align: center;">Розповідь</p> <p>90 % покладів та 75 % видобутку нафти нині припадають на країни, що розвиваються, проте <i>до першої «трійки»</i> за цим показником увійшли <i>Саудівська Аравія, Росія та США</i>. Великими <i>імпортерами нафти</i> є Японія, країни Європи, США. У світі налічується близько 700 нафтопереробних заводів (НПЗ), розміщені вони переважно у високорозвинених державах. Майже 22 % <i>нафтопродуктів виробляється у США</i>, близько 20 % — у країнах <i>Західної Європи</i>. Проте відчутне поступове зрушення нафтопереробки в країнах, що розвиваються. Надпотужні НПЗ вже працюють у Сінгапурі, Саудівській Аравії, Венесуелі, на Багамських островах. <i>Газова промисловість</i> набула важливого значення лише у середині ХХ ст. Родовища природного газу часто знаходяться поряд з нафтовими, переважно в країнах, що розвиваються. Якщо раніше газ вважали шкідливою домішкою до нафти і він безцільно згорав у факелах на нафтопромислах, то нині його видобуток неухильно зростає. Доведено, що це — найбільш екологічно чистий вид палива.</p> <p style="text-align: center;">Робота з картою</p> <p><i>Завдання.</i> На основі карти в атласі назвіть країни з найбільшим видобутком газу та країни, які є найбільшими експортерами газу. <i>Найбільшими експортерами газу</i> є Росія, Канада, Нідерланди, Норвегія.</p> <p style="text-align: center;">Розповідь</p> <p>Основним способом транспортування газу в межах материків є газопроводи. Для транспортування морем створено флот спеціальних суден-метановозів, які перевозять природний газ у скрапленому стані. Але це — дорога технологія, оскільки потребує дуже низьких</p>	<p>та Західної (Нігерія і Габон) Африки</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Латинської Америки (Венесуела, Мексика, Еквадор) ✓ Індонезія ✓ Бруней. <p>Перша «трійка» країн за видобутком газу: Росія, США і Канада.</p>
--	--	---	---

		<p>температур: -165 °С. Саме тому лише 15 % видобутого газу йде на експорт. Головними імпортерами його є Японія, країни Європи, США.</p> <p>Вугільна промисловість є найстарішою. Сьогодні вона розвивається майже у 60 країнах світу. Вугілля, як правило, споживається на місці видобування. Лише 10 % його видобутку йде на експорт. Перевезення низькоякісного вугілля нерентабельне, тому об'єктом торгівлі є тільки високоякісне енергетичне та коксівне вугілля. Транспортують вугілля в основному морськими суднами та залізницями.</p> <p style="text-align: center;">Робота з картою</p> <p>Завдання 1. На основі карти в атласі назвіть країни з найбільшим видобутком вугілля.</p> <p>Завдання 2. На основі карти в атласі назвіть країни-експортери вугілля.</p> <p style="text-align: center;">Розповідь</p> <p>Більшість старих вугільних басейнів Європи виснажена, деякі шахти зовсім закриті.</p> <p>Основними імпортерами вугілля є Японія, країни Європи та Латинської Америки.</p> <p>Електроенергетика. В період НТР електроенергетика постає однією з галузей «авангардної трійки», що розвивається найбільш динамічно. Хоча вона присутня у господарському комплексі всіх країн світу, проте 3/4 виробництва електроенергії припадають на десять держав.</p> <p style="text-align: center;">Робота з картою</p> <p>Завдання. На основі карти в атласі назвіть країни, які є найбільшими виробниками електроенергії.</p> <p style="text-align: center;">Розповідь</p> <p>Розрив за виробництвом електроенергії між високорозвиненими країнами і тими, що розвиваються, дуже значний, як і за кількістю електроенергії, що припадає на душу населення. Найвищий цей показник у Норвегії — 28 660 кВт/год., Канаді — 19 600 кВт/год. та</p>	<p>Найбільшу кількість вугілля видобуває «трійка» держав: Китай, США., Індія.</p> <p>Найбільшими експортерами вугілля є: Австралія, США, Південна Африка, Росія, Польща, Китай, Канада.</p> <p>США, Китай, Японія, Росія, Канада, Німеччина, Індія, Франція, Бразилія та Велика Британія.</p>
--	--	--	---

Швеції — 17 100 кВт/год.; а найнижчий — в африканській країні Малі — 13 кВт/год. Тобто співвідношення становить 2000 : 1.

Традиційні джерела енергії. Більшу частину електроенергії у світі — 75 % — виробляють **теплові електростанції** (ТЕС). Вони працюють на вугіллі, мазуті або природному газі та розміщені в основному поблизу споживача або сировини. За допомогою ТЕС майже вся електроенергія виробляється у Лівії (100 %), Алжирі (99 %), Нідерландах (97 %), Південній Африці (91 %), Польщі (87 %), Румунії (83 %), Росії (82 %), Мексиці (82 %), Китаї (80 %), Австралії (79 %). Ці держави багаті на кам'яне вугілля, нафту та природний газ, на яких базується їхня електроенергетика. Досить високий показник виробництва електроенергії на ТЕС також мають США, більшість країн Європи, Індія.

Гідроелектростанції (ГЕС) виробляють 17,3 % електроенергії світу. Найбільше освоєний гідроенергопотенціал річок Європи (на 60 %) та Північної Америки (на 40 %), найменше — Африки (лише на 5 %). Дуже високою є частка ГЕС у виробництві електроенергії Парагваю (100 %), Норвегії (99,5 %), Бразилії та Перу (80 %), Австрії, Колумбії, Нової Зеландії, Канади. Ці країни мають потужний гідроенергопотенціал та широко і у його використовують.

На **атомні електростанції** (АЕС) припадає майже 7 % виробленої електроенергії світу. Ці станції використовують енергію розпаду радіоактивних ізотопів урану або плутонію. Як правило, їх будують у країнах, бідних на інші джерела енергії. Найбільше уранових руд видобувають Канада, Австралія та Казахстан. Проте найвищим відсотком виробленої електроенергії на АЕС вирізняються Франція (76 %) та Бельгія (61 %). Досить високий цей показник в Угорщині, Швеції, Україні, Республіці Корея.

Альтернативні джерела енергії. Поки що частка альтернативних джерел енергії в енергетичному балансі дуже незначна (0,72 %), проте всі вони мають дві беззаперечні переваги: використовують

невичерпні джерела енергії та є екологічно чистими.

До альтернативних джерел енергії належать:

✓ **сонячна енергія** — найдешевше джерело енергії. Лише за півроку Сонце дає Землі енергію, що дорівнює всім покладам мінеральної сировини планети. Проте недоліком є те, що Сонце не завжди світить. Виникає потреба акумулювати енергію. Тому найвигідніше споруджувати сонячні електричні станції (СЕС) в умовах жаркого та сухого (аридного) клімату. Геліоустановки мають різну форму: «сонячні» дахи на будинках та автомобілях, «сонячні» ферми, «сонячні» вежі з системою дзеркал та ін. У США в Каліфорнії вже працює потужна геліостанція, що не поступається ТЕС. У ХХІ ст. США планують вивести на орбіту 60 сонячних космічних електростанцій (СКЕС), що передаватимуть на Землю перетворену сонячну енергію у вигляді добре сфокусованого променя. На півдні України споруджено кілька експериментальних сонячних електростанцій.

✓ **енергія вітру** використовується людиною з давніх-давен. Енергія вітру в 10 разів перевищує увесь гідроенергопотенціал планети. Але вітер дме не постійно, тому вітрові електростанції (ВЕС) доцільніше будувати на морських узбережжях або в передгір'ях. Енергія вітру дуже розсіяна, тому для спорудження ВЕС потрібні великі площі. В Україні цей вид енергії вважається найперспективнішим. ВЕС уже працюють у Криму, Причорномор'ї та Приазов'ї.

✓ **геотермальну енергію** дає внутрішнє тепло Землі. Перші геотермальні електростанції (ГеоЕС) були збудовані в Італії лише у 20-х рр. ХХ ст. На початок ХХІ ст. у світі працює понад 50 ГеоЕС. Найпотужніша з них — «Гейзере» у США. Геотермальні станції створені на сейсмічно активних територіях. Зокрема, вони діють у Японії, Ісландії, Італії, Росії, Мексиці, Новій Зеландії, на Філіппінах.

✓ **енергія припливів** – її людина здавна використовувала для роботи лісопилот та млинів. Але з появою парового двигуна про неї забули

до середини 60-х років XX ст., коли з'явилися перші припливні електростанції (ПЕС) — «Ранс» у Франції та Кислогубська у Росії. ПЕС можна будувати лише у районах, де припливна хвиля досягає великої висоти. Такі умови є на окремих узбережжях Канади, Австралії, Росії, Великобританії. На Чорноморському та Азовському узбережжях України припливна хвиля дуже низька, тому перспектив для будівництва ПЕС немає.

✓ **енергія прибою океану.** У Норвегії споруджено прибійні електростанції. Завдяки енергії хвиль океану світяться маяки та постачається вода в акваріуми океанографічного музею в Монако.

✓ У майбутньому люди мають намір підкорити **енергію морських течій.**

✓ Перспективними є й **біологічні джерела енергії**, яку можна використати, спалюючи органічні рештки або переробляючи на паливо (біогаз та спирт). Так, Бразилія на 20 % задовольняє свої потреби в автомобільному паливі за рахунок метилового спирту, який дістає з відходів цукрової тростини та маніюки.

Через малу потужність і територіальну обмеженість альтернативні джерела, за прогнозами фахівців, навіть у середині XXI ст. даватимуть людству не більше 2 % електроенергії.

3. Чорна металургія

Розповідь вчителя з елементами бесіди

Для виготовлення машин і різноманітного обладнання, транспортних засобів, домашньої побутової техніки використовуються метали, які є продукцією металургії. Нині людству відомо близько 80 металів. Найпоширенішими з них є *алюміній та залізо*. Проте все, що ми називаємо залізом, насправді є його сплавами з вуглецем. Це — *чавун і сталь*. Чисте залізо — блискучий сріблясто-білий в'язкий і ковкий метал, придатний лише для виготовлення прикрас. Хоча сучасні досягнення НТР дають можливість замінити одні матеріали іншими, дешевшими, з кращими якостями, але сталь і досі лишається

		<p>головним конструкційним матеріалом.</p> <p>Видобутком та виплавою металів займається <i>металургійний комплекс</i> – група галузей промисловості, що займається видобутком і збагаченням металевих руд, а також виплавою металів.</p> <p>Отже, <i>металургійний комплекс</i> поєднує в собі гірничодобувну промисловість та металургію.</p> <p><i>Чим займається гірничодобувна промисловість?</i></p> <p><i>Що таке збагачення руд?</i></p> <p><i>Гірничодобувна промисловість</i> займається видобутком та первинним збагаченням металевих руд. <i>Металургія</i> — група галузей, що виплавляють метали та їхні сплави, а також надають їм певної форми — виробляють прокат.</p> <p><i>Яка буває металургія?</i></p> <p>Так, дійсно, металургію поділяють на <i>чорну та кольорову</i>.</p> <p><i>Чим займається чорна металургія? Відповідь:</i> видобутком, збагаченням залізних руд, виробництвом чавуну, сталі та прокату.</p> <p>Отже, продукцією <i>чорної металургії</i> є чавун, сталь та їх прокат.</p> <p><i>Які Ви знаєте руди кольорових металів?</i></p> <p>Отже, до складу <i>кольорової металургії</i> належать <i>алюмінієва, мідна, свинцево-цинкова, олов'яна, титаномагнієва промисловість</i> та ін.</p> <p><i>Гірничодобувна промисловість</i> розвивається в районах покладів необхідної для металургії сировини.</p> <p><i>Яка сировинна база чорної металургії?</i></p> <p>Отже, сировиною для чорної металургії є: залізні та марганцеві руди; коксівне вугілля; флюсові вапняки; вогнетривкі глини. Відповідно, для кольорової металургії сировиною є алюмінієві (найчастіше боксити), мідні, поліметалеві, олов'яні та інші руди.</p> <p style="text-align: center;">Проблемне питання</p> <p>Поміркуйте! <i>Темпи розвитку чорної металургії наприкінці ХХ ст. істотно сповільнилися. Чому?</i></p>	<p>Учні висловлюють свою думку.</p> <p>Ця обставина частково пояснюється конкуренцією заміників - пластмас, алюмінію, кераміки тощо.</p> <p>Бразилія, Росія, Австралія, Україна, Китай, Казахстан, Індія, Швеція, США.</p> <p>Південна Африка, Україна, Габон, Індія, Австралія.</p>
--	--	---	--

		<p style="text-align: center;">Робота з картою</p> <p>Завдання 1. На основі діаграми до карти «Чорна металургія світу» на стор. 17 в атласі назвіть країни, які мають найбільші запаси залізних руд.</p> <p>Завдання 2. На основі діаграми до карти «Чорна металургія світу» на стор. 17 в атласі назвіть країни, які мають найбільші запаси марганцевих руд.</p> <p style="text-align: center;">Розповідь з елементами бесіди</p> <p>Ми з Вами розглянули запаси залізних та марганцевих руд, а тепер поговоримо про те, які ж країни видобувають найбільше цих руд. Найбільше залізних руд видобувають: Китай, Бразилія, Австралія, Індія, Росія, Україна (шосте місце). Найбільше марганцевих руд видобувають: Україна і Габон.</p> <p style="padding-left: 40px;">✓ <i>Порівняйте географію запасів та географію видобутку залізних та марганцевих руд.</i></p> <p>Чорна металургія є дуже матеріаломісткою галуззю. На 1 т чавуну витрачається близько 7 т. сировини та палива. На одному підприємстві можуть поєднуватися кілька взаємозв'язаних виробництв. Такі підприємства називаються комбінатами.</p> <p>Принципи розміщення підприємств чорної металургії в світі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ поблизу сировини: або її повного комплексу (як у Китаї, Україні, Індії, Казахстані), або ж її окремих видів (зокрема, родовищ залізних руд у Швеції та Росії, коксівного вугілля — у Німеччині та Польщі); ✓ поблизу палива; ✓ поблизу транспортних шляхів, зокрема поблизу портів (якщо підприємства працюють на імпортованій сировині), наприклад у Японії, Республіці Кореї та Італії. <p style="text-align: center;">Робота з картою</p> <p>Завдання . На основі діаграми до карти «Чорна металургія світу» на стор. 17 в атласі назвіть країни-лідери з виробництва чавуну та сталі.</p>	<p>Сталь: Китай (понад 130 млн т), Японія і США(більш як 90 млн т), Росія, Індія, Пд. Корея, Німеччина, Україна, Бразилія, Італія.</p> <p>Чавун: Китай, Японія, Росія, Індія, Пд. Корея, Україна, Бразилія, Німеччина, США, Франція.</p> <p><i>Росія, Бразилія, Індія, Пд та ін).</i></p> <p>Це пояснюється використанням</p>
--	--	--	---

		<p style="text-align: center;">Бесіда</p> <p>Отже, перші позиції у світі за виплавною сталі посідають Китай, Японія та США.</p> <p>— <i>А крім цих трьох країн-лідерів, в яких країнах ще значні обсяги виплавки сталі?</i></p> <p>— <i>Спробуйте пояснити принципи розміщення підприємств чорної металургії в Китаї, Японії, США, Росії, Бразилії, Індії.</i></p> <p style="text-align: center;">Проблемне питання</p> <p><i>Як пояснити той факт, що Японія, не маючи запасів ні залізних, ні марганцевих руд, ні коксівного вугілля, ні іншої сировини, необхідної для розвитку чорної металургії, входить до трійки лідерів за виплавною сталі?</i></p> <p style="text-align: center;">Розповідь з елементами бесіди</p> <p>Комбінати чорної металургії України також дуже потужні. Вони дають на експорт сталевий прокат, зокрема труби. Навіть у період економічної кризи Україна посідає шосте місце за обсягом виробництва продукції чорної металургії. «Сталевим герцогством» називають Люксембург, у якому виплавляється найбільше сталі з розрахунку на кожного жителя — 10 т.</p> <p>Оскільки чорна металургія є екологічно «брудною» галуззю і, до того ж, старі родовища сировини виснажені, у високорозвинених країнах нові потужності чорної металургії майже не нарощуються. Тут удосконалюються методи виплавки сталі. Так, на заміну старому мартенівському способу, який потребує багато палива та часу, прийшли нові, економічніші та ті, що дають якісну сталь: киснево-конвертерний та електродуговий. У країнах, що розвиваються, навпаки, ця галузь розширюється, набуваючи важливого значення. Зокрема, Республіка Корея та Бразилія за виплавною сталі вже випередили Велику Британію.</p> <p>4. Кольорова металургія.</p>	<p>інноваційних технологій у виплавці сталі.</p> <p>легкі метали (алюміній, титан, магній); важкі метали (мідь, свинець, цинк, олово, нікель); благородні метали (золото, срібло, платина); легуючі метали (вольфрам, ванадій, молібден).</p> <p>Кольорова металургія, особливо алюмінієва галузь зміщуються до країн, що розвиваються. Основною причиною цього є тяжіння до</p>
--	--	--	--

		<p>Кольорова металургія – це галузь промисловості, що включає видобуток руд кольорових металів і виробництво з них металів і сплавів. Найбільш поширені кольорові метали об'єднані в групи. <i>Пригадайте класифікацію кольорових металів.</i></p> <p style="text-align: center;">Робота з підручником</p> <p>Завдання. Прочитайте на ст.. 82-83 пункт кольорова металургія</p> <p style="text-align: center;">Бесіда</p> <p>Прочитавши матеріал підручника дайте відповіді на запитання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Які географічні зрушення галузі можна назвати. Чим це можна пояснити?</i> - <i>Які варіанти розміщення з огляду на основні чинники розміщення ви можете назвати.</i> <p style="text-align: center;">Робота з картою</p> <p>Завдання. На основі карти «Кольорова металургія світу» на стор. 17 в атласі назвіть країни, які є лідерами з видобутку бокситів.</p> <p style="text-align: center;">Розповідь</p> <p>Виробництво <i>глинозему</i> набуло поширення в Австралії, Китаї, Бразилії, Ямайці, Росії; <i>металевого алюмінію</i> — у Китаї, Росії, Канаді, США, Австралії. В Україні алюмінієва промисловість також набула важливого розвитку. <i>Мідна промисловість</i> працює на рудах,</p>	<p>джерел сировини, а іноді до джерел дешевої електроенергії. Сировинна орієнтація (Мідний пояс в Замбії, провінція Шаба в Конго, Урал в Росії), енергетична орієнтація (алюмінієві заводи тяжіють до великих ГЕС та електростанцій інших типів), орієнтація щодо транспортної доступності, в густозаселених районах – орієнтація на споживача.</p> <p>Австралія, Бразилія, Гвінея, Китай, Ямайка.</p> <p>Чилі, США., Канада, Перу, Замбія, ДРК</p>
--	--	---	--

		<p>3/4 покладів яких припадає на країни, що розвиваються.</p> <p style="text-align: center;">Робота з картою</p> <p>Завдання. На основі карти «Кольорова металургія світу» на стор. 17 в атласі назвіть країни, які є лідерами з видобутку мідних руд.</p> <p style="text-align: center;">Розповідь вчителя з елементами бесіди</p> <p>Основними виробниками <i>чорної та рафінованої міді</i> є Чилі, Перу, Індонезія, а також Австралія, Росія, Китай, Японія, США, Канада, Польща. <i>Свинцево-цинкова промисловість</i> як сировину використовує поліметалеві руди. Основними виробниками цих металів є Китай, Австралія, США, Перу, Канада, Японія, Німеччина, Мексика. <i>Олов'яна промисловість</i> найбільш розвинена в Росії, Китаї, Малайзії, Болівії, ДРК. Таким чином, основними виробниками чорних та кольорових металів є <i>високорозвинені країни</i>. Проте останнім часом у виробництві кольорових металів зростає частка країн, що розвиваються, особливо багатих на відповідну сировину.</p> <p>5. Машинобудування.</p> <p>Машинобудування разом з енергетикою і хімічною промисловістю входить в так звану трійку галузей, що забезпечують розвиток науково-технічного прогресу. Сучасне машинобудування складається з понад 200 галузей.</p> <p>Пригадайте! <i>Пригадайте галузеву структуру машинобудування.</i></p> <p>Так, важке машинобудування виробляє технологічне обладнання для гірничодобувної, енергетичної, металургійної промисловості. Окрім важкого машинобудування, ще й верстатобудування і сільськогосподарське машинобудування орієнтуються, в основному, на споживача і райони чорної металургії. Таке виробництво найкраще розвинуте насамперед у США, Японія, Німеччина, Велика Британія. Автомобілебудування, залізничне машинобудування, суднобудування, авіаційна і ракетна промисловість відносяться до транспортного машинобудування. Виробництва різних транспортних засобів є трудомісткими, тому тяжіють до великих міст з наявністю</p>	<p>важке, точне, транспортне, с/г машинобудування тощо.</p> <p>«Дженерал Моторс» і «Форд Моторс»(США), «Тойота Моторс», «Нісан Моторс» (Японія), «Фольксваген» (Німеччина),</p>
--	--	---	---

		<p>кваліфікованих трудових ресурсів. Суднобудівельні держави - Південній Кореї, Японії, Фінляндії, Бразилії. Вагонобудування плавно «переміщається» до середньорозвинутих країн - Індії, Бразилії, Аргентини, Туреччини, Мексики, Ірану, Таїланду, Чилі, Колумбії, а в перші чотири країни - і локомотивобудування. У виробництві автомобілів тривалий час поперемінно лідирують дві країни - США і Японія. Стабільним обсягом випуску автопродукції відрізняються й деякі інші країн.</p> <p>Пригадайте! Назвіть найвідоміші автомобільні ТНК світу.</p> <p>Авіакосмічного машинобудування, де провідні позиції посідають США, Росія, Франція і Велика Британія. На рубежі ХХ-ХХІ ст. очевидне «пожвавлення» проявили також авіакосмічні підприємства Німеччини, Японії та Індії.</p> <p>Точне машинобудування об'єднує науко-і трудомісткі приладобудування, електротехнічну й електронну промисловості. Лідерство у виробництві продукції точного машинобудування належить високорозвиненим країнам, а у виробництві побутової техніки провідні позиції займають Нові індустріальні країни Азії і Китай.</p> <p>Високий рівень розвитку машинобудування і металообробки мають країни Великої вісімки, Росія і більшість країн Європи. Тут зосереджені найбільші центри машинобудування.</p> <p><u>У світі виділяють основні машинобудівні регіони:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Північна Америка (30% світового виробництва); - Західна Європа (30 %); - Східна і Південно-Східна Азія (20 %); - Росія та інші країни СНД. <p style="text-align: center;">Випереджальне завдання</p> <p><i>Сьогодні деякі учні підготували короткі повідомлення про географію галузей хімічної, лісової та деревообробної, легкої та харчової промисловості (4-ри учні). Заслухаємо повідомлення про хімічну</i></p>	<p>«Фіат» (Італія), «Рено» (Франція).</p> <p><i>1-й учень.</i> Хімічна промисловість – галузь, що виробляє продукцію з вуглеводневої, мінеральної та ін.. сировини шляхом її хімічної переробки. Підгалузі: гірничо-хімічна, хімія органічного синтезу, основна хімія. Хімічна промисловість як одна з галузей «авангардної трійки» має, подібно до машинобудування, високі темпи зростання. Головними регіонами її розвитку є високорозвинені країни. У світі використовують понад 400 тис. хімічних речовин. Сьогодні відбувається процес хімізації - широке застосування хімічних матеріалів і технологій в усіх сферах господарства та побуті.</p> <p>Лідером в галузі є США, які найбільше виробляють наукомістких видів хімічної продукції. За виробництвом хімічних волокон США посідають перше місце у світі (понад 25 % світового виробництва). У</p>
--	--	---	--

промисловість світу.

Приєм «Наука стверджує»

Хімія потребує багато води, палива та енергії. Для виробництва 1 т хімічних волокон потрібно у 25 разів більше води, ніж для виплавки 1 т чавуну, і в кільканадцять разів більше, ніж для виплавки 1 т міді, свинцю або цинку. Загалом норми витрати води на 1 т продукції в хімічній промисловості коливаються від 50 м³ у виробництві хлору й соди до 6000 м³ у виробництві синтетичних волокон. Чимало галузей хімічної промисловості потребують також значної кількості палива й енергії. Наприклад, для виробництва синтетичного каучуку на базі ацетилену необхідно 15 тис. кВт · год, а фосфору – до 20 тис. кВт · год на 1 т продукції.

Розповідь учителя

Хімічна промисловість у країнах «третього світу» має свою специфіку. Вони потенційно володіють багатими ресурсами – нафтою, природним газом, фосфоритами, природною сіркою, різними мінералами. Однак свої можливості не використовують. А

Європі традиційно виробництвом хімічної продукції виділяються такі країни: фармацевтика – Франція, Німеччина й Угорщина, парфумерія – Франція, Велика Британія, країни Бенілюксу, косметика – Франція, Швеція і Латвія, виробництвом кіно- і фотоплівки – Німеччина, Чехія тощо. Основні чинники розміщення: Нині хімічна промисловість переміщується до портів – імпортерів нафтохімічної сировини. Наприклад, поряд із старими промисловими районами, як от: Рур (Німеччина), Мідленд (Велика Британія), Донбас (Україна) та ін., розвивається новий Північний регіон у Німеччині, ростуть центри сучасної нафтохімії на північному сході Шотландії та Норвегії тощо. Так само хімічна промисловість зосереджена на тихоокеанському узбережжі – в Японії.

2-й учень. Лісова і деревообробна промисловість – сукупність галузей, які здійснюють заготівлю, комплексну механічну і хімічну обробку та переробку деревини. Лісопромисловий комплекс включає *лісозаготівельну, деревообробну* (лісопилню, виробництво меблів, фанери тощо), *целюлозно_паперову* (виробництво целюлози, паперу, картону) і *лісохімічну* (виробництво деревного вугілля, метилового спирту,

промисловість, що існує, майже повністю зорієнтована на експорт. Загалом країни, що розвиваються, не забезпечують себе необхідними продуктами хімічної промисловості, за винятком мінеральних добрив і побутової хімії. Не вистачає в цих країнах ліків, отрутохімікатів, якісних барвників, синтетичних волокон. Уся ця та інша хімічна продукція завозиться із розвинутих країн світу.

Випереджальне завдання

Заслухаємо повідомлення про лісову та деревообробну промисловість світу.

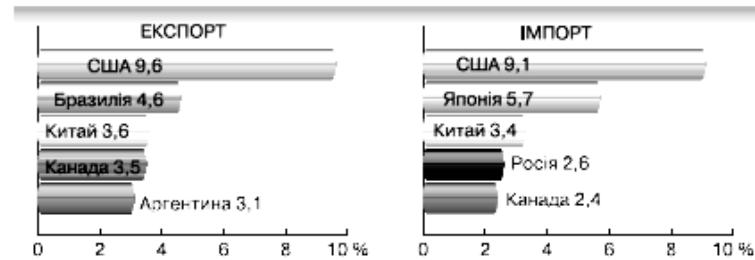
Заслухаємо повідомлення про харчову промисловість світу.

розчинів тощо) промисловість. У північному лісовому поясі, на який припадає значна частка хвойних порід, що широко використовуються в целюлозно-паперовій промисловості, лідерами в заготівлі деревини є США, Канада, Росія та Скандинавські країни. Ці держави, а також Японія, Китай, Німеччина, Франція, Італія виробляють найбільше паперу. Країни південного лісового поясу, де переважають листяні породи, експортують переважно неперероблену деревину. Ці породи використовуються на підприємствах Європи, Північної Америки, Японії. Колоди, деревний шпон для оздоблення меблів експортують Бразилія, країни Екваторіальної Африки та Південно-Східної Азії.

3-й учень. Харчова промисловість – сукупність виробництв, які спеціалізуються на виробництві харчових продуктів, напівфабрикатів, деяких непродовольчих товарів (наприклад, тютюнові вироби). Це одна з найбільш розвинених галузей промисловості. Частина виробництв цієї промисловості тяжіє до сировини, інша – до районів споживання. Якщо для розвинутих країн характерні обидва типи виробництв, то для слаборозвинутих – переважно лише другий. Найбільше продовольства

Робота з діаграмою

Завдання: Охарактеризуйте мал. 45 і назвіть провідних експортерів та імпортерів продовольства.

Мал. 45. Провідні експортери й імпортери продовольства, 2007 р. (за даними СОТ)

(Додаток 2)

Приєм «Прогноз»

За останніми дослідженнями ФАО, існує потреба у збільшенні глобального виробництва продуктів харчування більш як на 40 % до 2030 р. і на 70 % до 2050 р. порівняно з середнім рівнем за 2005–2007 рр.

Випереджальне завдання

Заслухаємо повідомлення про легку промисловість світу.

експортують США, Бразилія, Канада, Аргентина, Китай. Причому лідер в обох випадках – США. За ними послідовно розташовуються Японія, Китай, Росія і Канада.

Учні характеризують діаграми і показує на карті країни з найбільшою часткою експорту і імпорту:

Найвищу частку експорту дають США (9,6), Бразилія (4,6), Китай (3,6), Канада (3,5), Аргентина (3,1). Найбільшу частку імпорту – США (9,1), Японія (5,7), Китай (3,4), Росія (2,6), Канада (2,4).

4-й учень. Легка промисловість - одна з найстаріших. Основними її галузями є текстильна, швейна, шкіряно-взуттєва, хутрова та галантерейна. *Текстильна промисловість* виробляє тканини. У період НТР галузь модернізується, вдосконалюються технології виробництва, скорочується виробництво натуральних тканин, а синтетичних розширюється. Основними виробниками тканин є *США* (лідер за виготовленням натурального шовку та синтетичних тканин, значний виробник бавовняних тканин), *Китай* (утримує світову першість у виробництві бавовняних та вовняних тканин), *Індія* (бавовняна та

		<p style="text-align: center;">Робота з підручником</p>	<p>джутова промисловість), <i>Японія</i> (відома натуральним шовком), <i>Росія</i> (лідер за метражом лляних тканин), <i>Бразилія</i>, <i>Мексика</i>, <i>Аргентина</i> (вовняні та бавовняні тканини), <i>Єгипет</i> (якісні бавовняні тканини). Отже, крім високорозвинених країн, ця галузь широко представлена у країнах, що розвиваються. Текстильна промисловість країн Європи переважно обслуговує внутрішній ринок: вироблені тут тканини дуже якісні, але дорогі, тому не витримують конкуренції на світовому ринку з дешевшою продукцією країн, що розвиваються. Розвитком <i>швейної промисловості</i> вирізняються <i>Італія</i>, <i>Індія</i>, <i>Південна Корея</i>, які є значними експортерами готового одягу, шкіряно-взуттєвої - <i>Італія</i>. Світовими містами-законодавцями моди є <i>Париж</i>, <i>Відень</i>, <i>Мілан</i>, <i>Лондон</i>, <i>Нью-Йорк</i>. Галузі легкої промисловості переважно сконцентровані в Європі, Північній Америці, Східній та Південно-Східній Азії. Китай (34%), країни ЄС (30%), Індонезія (19%). Найменша по 1% - США, Мексика, Гонкгонг.</p>
--	--	--	---

			<i>Завдання. На мал.. 44 на с. 88 у підручнику назвіть країни-лідери за експортом готового одягу.</i>	
6.	Закріплення набутих знань	3 хв.	<p>Таким чином за короткий проміжок часу ми вивчили основні галузі світового господарства, зокрема енергетика, машинобудування і металургію, хімічну, лісову, деревообробну, легку та харчову происловість. Тому, давайте закріпимо набуті знання протягом уроку.</p> <p style="text-align: center;">Приєм «Роблю висновки»</p> <p>Учні самостійно роблять висновок, починаючи речення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сьогодні я зрозумів (ла)..... • Сьогодні я дізналася (вся)..... 	Учні самостійно роблять висновки.
7.	Підсумки уроку	1 хв.	Ми сьогодні добре попрацювали, тому найактивніші учні заслуговують на оцінки. (Виставлені оцінок з аргументацією).	Учні слухають вчителя.
8.	Домашнє завдання	2 хв.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вивчити § 17, 18; 2. Відповісти на запитання для самоперевірки після § 1-4 (усно). 3. Робота з контурною картою. Позначити країни з найбільшим розвитком: <ol style="list-style-type: none"> а) електроенергетики; б) чорної і кольорової металургії; в) машинобудування, г) хімічної промисловості, д) лісової та деревообробної, е) легкої, є) харчової промисловості.. 4. Випереджальне завдання: підготувати повідомлення пр. зернові та технічні культури (що відносять до даних груп, географія поширення) та про свинарство та вівчарство. 	Учні записують домашнє завдання.

Орієнтовна схема аналізу і самоаналізу уроку

I. Загальні відомості про урок.

Тема уроку. Цілі й завдання уроку. Обладнання. Тип уроку.

II. Початок уроку. Організаційна частина.

1. Якими прийомами вчитель забезпечив початок уроку (впевненість, доброзичливість, чіткість, ввічливість, вимогливість тощо).
2. Які невдалі моменти початку уроку? Які причини цього (непідготовленість, неорганізованість, метушливість, в'ялість учителя)?
3. Увага учнів на початку уроку (привітання, робоча поза, організація робочого місця учителя й учнів тощо).

III. Перевірка домашнього завдання.

1. Методика проведення перевірки домашнього завдання: форми організації діяльності учнів (фронтальна, групова, індивідуальна), методи опитування.
2. Постановка питань – чіткість, правильність, повнота, однозначність, лаконічність.
3. Відповідь учнів – правильність, повнота, самостійність, чіткість, ясність, культура мови, розуміння.
4. Увага учнів класу під час опитування, їх діяльність - доповнення до відповіді, виправлення її.
5. Прийоми активізації діяльності учнів, що використовує учитель.
6. Увага вчителя до відповідей учнів.
7. Ступінь виявлення знань, умінь і навичок учнів — всебічність, глибина.
8. Правильність, об'єктивність оцінки учителем відповідей учнів. Мотивування оцінки.
9. Узагальнення учителем відповідей учнів.

IV. Пояснення нового матеріалу.

1. Підготовка учнів до сприймання нового навчального матеріалу (актуалізація опорних знань). Оголошення теми уроку. Постановка мети вивчення нового матеріалу, ознайомлення з планом уроку, мотивація навчально-пізнавальної діяльності.
2. Відповідність змісту нового матеріалу вимогам програми, науковість, послідовність, повнота, впевненість та емоційність викладання. Доступність, правильність мови учителя.
3. Прикладна й практична спрямованість викладання.
4. Відповідність змісту навчального матеріалу цілям уроку. Відповідність методів, прийомів, форм і засобів (ТЗН, наочність, підручник тощо) вивчення нового матеріалу цілям уроку, змісту навчального матеріалу, віковим та індивідуальним особливостям учнів.
5. Прийоми активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів під час вивчення нового матеріалу, прийоми розвитку самостійності мислення й уважності учнів, прийоми розвитку інтересу.
6. Робота учителя з формування в учнів нових понять, тверджень, правил, способів розв'язування задач тощо.

V. Закріплення нових знань, навичок та умінь.

1. Методи закріплення вивченого на уроці матеріалу (просте повторення, питання,

розв'язування задач, самостійна робота, виконання вправ, робота з підручником тощо).

2. Активізація учителем самостійності та пізнавальної активності учнів у момент закріплення (порівняння, зв'язок з раніше вивченим, висновки, узагальнення та ін.).

3. Оцінка одержаної по каналу "зворотнього зв'язку" інформації про ступінь розуміння й засвоєння учнями класу нового навчального матеріалу. Організація роботи із слабкими, середніми й здібними учнями із закріплення вивченого матеріалу.

VI. Підсумки уроку.

Підсумки проведеної роботи на уроці, вчасність закінчення уроку, організованість учнів у кінці уроку.

VII. Домашнє завдання.

1. Характер і зміст теоретичного й практичного завдання; посиленість та відповідність змісту, інші завдання (поточне повторення), інші види завдань.

2. Диференціація завдань за ступенем складності.

3. Місце подачі домашнього завдання на уроці, інструктивні вказівки учителя.

VIII. Загальні висновки.

1. Чи досягнуті цілі уроку? Чи виконано план уроку?

2. Чи відповідає структура уроку типу уроку? Чи раціонально використано час на уроці?

3. Різноманітність методів і прийомів навчання на уроці. Застосування інноваційних технологій навчання. Ефективність застосування засобів навчання.

4. Відповідність уроку сучасним вимогам.

5. Характеристика діяльності учителя на уроці (культура мови, вміння користуватися виразними засобами мови, творча ініціатива, винахідливість учителя, щирість і правдивість у спілкуванні з дітьми, вміння тримати себе, педагогічний такт, керівна роль учителя на всіх етапах уроку).

6. Висновки та пропозиції щодо подальшого вдосконалення роботи, закріплення успіху, подолання помилок.

Орієнтовна схема конспекту позакласного заходу

Титульна сторінка конспекту має такий вигляд:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
природничо-географічний факультет

Кафедра географії та геоекології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Груповий методист _____

Вчитель географії _____

“ _____ ” _____ 20__ року

КОНСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОГО ЗАХОДУ

з географії у ____ класі

_____ (назва навчального закладу)

студента-практиканта _____ курсу

природничо-географічного факультету

ЦДПУ імені Володимира Винниченка

спеціальності _____

(шифр та назва спеціальності)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Дата проведення уроку “ _____ ” _____ 20__ р.

Оцінка вчителя _____
(підпис вчителя)

Під позакласною роботою мається на увазі така навчально-виховна робота з учнями, що організовують поза обов'язковий навчальний план і програми, поза звичайними класними і факультативними заняттями.

Основні задачі позаурочної роботи:

- а) прищеплювання інтересу до предмета;
- б) поглиблення й удосконалення теоретичних знань і експериментальних умінь;
- в) розвиток творчої активності, ініціативи і самодіяльності;

г) підготовка учнів до практичної діяльності і їхня орієнтація на відповідні професії;

д) організація розумного дозвілля учнів.

Основні форми позаурочної роботи з географії:

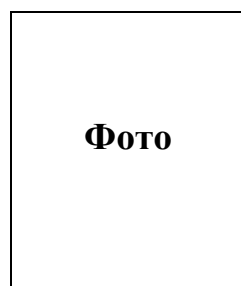
Масові	Групові	Індивідуальні
<ul style="list-style-type: none"> – вечори, – конференції, – олімпіади і конкурси, – тижні, декади, місячники, – екскурсії, – перегляд кінофільмів з обговоренням	<ul style="list-style-type: none"> – гуртки, – секції чи клуби, – лекторні групи, – групова дослідницька робота, – пошукові групи	<ul style="list-style-type: none"> – підготовка доповідей і рефератів, – виготовлення приладів і посібників, – випуск газет, бюлетенів, – виконання робіт дослідницького характеру, – підбір матеріалу для стендів і періодичних виставок

Конспект позакласного заходу може мати наступний план:

1. Тема позакласного заходу.
2. Цілі й завдання заходу (освітні, виховні, розвиваючі).
3. Форма проведення заходу (КВК, вікторина, брейн-ринг, хімічний (біологічний) вечір тощо).
4. Обладнання (наочність, ТЗН тощо).
5. Організація підготовки й проведення заходу (підготовчий етап).
6. Хід проведення заходу (основні етапи та їх зміст).
7. Використана література.

Додаток Е

Орієнтовна схема вивченні педагогічного досвіду вчителя

ПІБ вчителя _____

Рік народження _____

Освіта _____

Місце роботи _____

Посада _____

Досвід роботи _____ років

Категорія _____

Методична проблема, над якою працює вчитель _____

Короткий опис досвіду роботи вчителя

Методичні напрацювання, розробки, публікації тощо (додаються)

Титульна сторінка
звіту про проходження педагогічної практики має такий вигляд:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Кафедра географії та геоекології

Груповий методист _____
(прізвище та ініціали)

"Затверджую" _____
(підпис)

" _____ " _____ 20__ р.

ЗВІТ

про виконану роботу

студента-практиканта _____ курсу

природничо-географічного факультету

спеціальність _____
(шифр та назва спеціальності)

_____

(прізвище, ім'я, по батькові)
що проходив(ла) педагогічну практику

у _____
(назва навчального закладу)

у період з _____ до _____ 20__ року

Кропивницький - 20__

СХЕМА ЗВІТУ СТУДЕНТА–ПРАКТИКАНТА

I. Навчальна робота.

1. Загальні відомості про місце і час проведення практики. Прізвища вчителів із фаху. Матеріальне забезпечення кабінетів та лабораторій.
2. Відвідування уроків: а) з фаху; б) з інших предметів.
3. Проведення уроків самим студентом.
4. Перевірка зошитів, письмових робіт, проведення тестових перевірок знань.
5. Робота з невстигаючими учнями.
6. Виготовлення наочних посібників.
7. Позакласна робота з фаху, її зміст.
8. Труднощі під час виконання завдань педпрактики.
9. Загальні висновки про навчальну роботу.

II. Виховна робота.

1. Клас, у якому працював студент. Прізвище класного керівника.
2. Робота в якості помічника класного керівника або класного керівника. Які заходи проведені (вказати конкретно).
3. Відвідування позакласних заходів, що проводилися іншими студентами та вчителями.
4. Робота з батьками.
5. Теми залікових виховних заходів.
6. Ознайомлення зі змістом і формами позакласної роботи.
7. Труднощі при підготовці та проведенні виховних заходів.
4. Оволодіння вміннями та навичками організації виховної роботи.
8. Загальні висновки з виховної роботи.

III. Методична робота.

1. Участь у роботі педради, методичних об'єднань.
2. Ознайомлення з документами та планами роботи школи.
3. Вивчення досвіду роботи кращих вчителів (вказати конкретно).
4. Ознайомлення з психолого-педагогічною та методичною літературою під час педпрактики (вказати конкретно).

IV. Висновки

1. Що дала педагогічна практика студенту?
2. Позитивні сторони організації і проведення педпрактики.
3. Недоліки в організації та проведенні педагогічної практики (які конкретно), шляхи їх подолання (пропозиції).
4. Пропозиції щодо підготовки, організації та проведення практики.

Особистий підпис _____

*У звіті відображаються всі напрямки роботи під час педагогічної практики (з фаху, спеціалізації, кваліфікації, педагогіки та психології).

**Звіти та щоденники практики зберігаються на випускаючій кафедрі протягом трьох років.

Вимоги до звіту з психологічного модуля педагогічної практики

Звіт студента включає в себе два основних документи:

- матеріали психологічних досліджень (від усіх учнів класу!);
- звіт про результати дослідження класу як групи.

До звіту можна додати деякі інші матеріали й документи, що розкривають результати дослідження класу як групи: фотографії школярів, письмові твори або роздуми учнів про свій клас, дані анкетування, відгуки вчителів, батьків тощо.

Матеріали експериментальних досліджень, бланки, підрахунки та інше підшиваються, підклеюються або міцно закріплюються і прикладаються до звіту. На основі результатів психолого-педагогічних досліджень складається психолого-педагогічна характеристика класу як групи.

У висновках звіту про результати виконаного дослідження класу слід вказати основні труднощі й проблеми, що виникли в ході роботи практиканта, відмітити умови й фактори успішного здійснення програми дослідження. Бажано також висловити деякі власні пропозиції науково-практичного та організаційно-методичного характеру, які, на думку практиканта, будуть корисними для учнів, вчителів і батьків щодо розвитку класу як колективу.

Звіт студента підписується на титульному листі таким чином:

Міністерство освіти і науки України
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

Кафедра соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології

ВИВЧЕННЯ КЛАСУ ЯК ГРУПИ

Звіт

про виконання завдання з психології
студента(ки) IV курсу групи _____
природничо-географічного факультету

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник практики:
канд. пед. наук, доцент Уличний І.Л.

Дата практики: з _____ по _____

Кропивницький –20__

Додаток И

**ФОРМА КЛОПОТАННЯ ВІД КЕРІВНИКА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ
НА ІМ'Я РЕКТОРА УНІВЕРСИТЕТУ**

*(Клопотання друкується на бланку навчального закладу або проставляється
кутовий штамп)*

Ректору
Центральноукраїнського
державного педагогічного
університету
імені Володимира Винниченка
професору _____
директора

_____
(назва закладу)
Іванова Івана Івановича

КЛОПОТАННЯ

Прошу направити студента (ку) _____
(прізвище, ім'я, по батькові) спеціальності _____
(шифр та назва спеціальності) _____ факультету
для проходження виробничої практики з _____ по _____ року на
базі _____
(назва закладу).

Методичне керівництво гарантуємо.

Директор закладу _____

Іванов І. І.

Підпис і печатка

ВИТЯГ
з протоколу № __ засідання педагогічної ради

(назва закладу)

від _____ 20__ р.

ПРИСУТНІ:

Шашнік Т. М. – заступник директора школи; Козловська С. І. – учитель географії; класні керівники; методисти, студенти-практиканти.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Про підсумки виробничої практики у школі студентів IV курсу природничо-географічного факультету спеціальності «Географія*» Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

СЛУХАЛИ:

1. Шашнік Т. М., заступника директора школи про підсумки педагогічної практики студентів _____. Заступник дала якісну оцінку роботі студентів(а).

2. Озерну К. І. – класного керівника 7–А класу, яка дала оцінку виховної роботи студента _____ в період проходження ним педагогічної практики. Класний керівник відзначила сумлінне та відповідальне ставлення практиканта до вимог адміністрації школи. Заслуговує на оцінку _____. (Далі подаються відгуки та оцінки класних керівників, які працювали з іншими студентами групи).

3. Козловська С. І. – вчителька географії, яка охарактеризувала ставлення до педагогічної практики та методичку проведення уроків географії у ___ класі студентом _____. Зазначила, що _____ старанно готувався до уроків, активно впроваджував сучасні технології навчання географії, застосовував інноваційні методи навчання тощо. Провів позакласний захід з географії з теми _____. Студент добросовісно поставився до практики та заслуговує на оцінку _____. (Далі подається оцінка роботи інших студентів за такою ж схемою).

4. Виступи методистів, студентів.

УХВАЛИЛИ:

Педагогічну практику студентів-практикантів природничо-географічного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка оцінити наступним чином:

ППП	за уроки	за позакласну роботу	за виховну роботу в класі

Директор школи _____ (місце печатки) _____ С. Н. Багрій
Підпис

*Для студентів V курсу додаються оцінки за уроки та позакласний захід з економіки та за проведену краєзнавчо-туристичну роботу. Відповідно на педагогічній раді повинні бути присутні ще й вчитель економіки, керівник гуртка краєзнавчо-туристичного спрямування або заступник директора з виховної роботи.

Критерії оцінювання фахового модуля виробничої практики у школі

Критерії оцінювання уроків географії

21-25 балів ставиться, якщо студент:

- володіє глибокими знаннями з географічних дисциплін та методики викладання географії;
- володіє знаннями та методикою використання сучасних технологій навчання на уроках географії;
- ефективно застосовує різні методи, прийоми і засоби навчання географії;
- володіє методикою організації навчально-виховної роботи з географії з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

У студента розвинені професійні компетенції:

проектувальні:

- уміє здійснювати ефективне планування власної роботи й діяльність учнів на уроці;
- виявляє самостійність та ініціативність при плануванні уроків географії.

конструктивні:

- уміє визначити й обґрунтувати мету, зміст уроку, методи й прийоми навчання;
- уміє скласти розгорнутий конспект уроку географії з відображенням діяльності вчителя та учнів на уроці;

процесуальні:

- вільно володіє матеріалом уроку, не припускається мовленнєвих помилок;
- уміє використовувати на уроках різні методи активізації пізнавальної діяльності учнів;
- володіє вміннями оцінювати рівень знань, умінь і навичок учнів з географії відповідно до чинних норм;

гностичні:

- уміє здійснювати аналіз відвіданих уроків географії у різних аспектах;
- уміє аналізувати власну діяльність, оцінювати результативність проведеного уроку і вносити необхідні корективи;
- уміє оформити конспект уроку згідно з вимогами;

комунікативні:

- безконфліктно спілкується з учнями;
- має бездоганне літературне мовлення;
- уміє правильно реагувати на зауваження, що виникають у процесі діяльності.

16-20 балів ставиться, якщо студент:

- добре володіє знаннями з географічних дисциплін та методики викладання географії, проте вони не досить глибокі;
- володіє знаннями та методикою використання сучасних технологій навчання на уроках географії;
- ефективно застосовує різні методи, прийоми і засоби навчання географії;
- володіє методикою організації навчально-виховної роботи з географії з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

У студента розвинені професійні компетенції:

проектувальні:

- уміє здійснювати планування власної роботи й діяльності учнів на уроці;

конструктивні:

- уміє складати розгорнуті конспекти уроків, проте виконує це не самостійно, а з допомогою методиста чи вчителя;
- уміє обґрунтувати мету, зміст, однак не завжди добирає ефективні методи й прийоми навчання;

процесуальні:

- вільно володіє матеріалом уроку, проте припускається окремих мовленнєвих огріхів і не завжди помічає їх у мовленні учнів;
- уміє використовувати на уроках методи активізації пізнавальної діяльності учнів, проте вибір їх обмежений;
- не завжди повною мірою реалізує мету й завдання уроку;
- володіє вміннями оцінювати рівень знань, умінь і навичок учнів з географії відповідно до чинних норм;

гностичні:

- уміє здійснювати аналіз відвіданих уроків географії;
- в основному вміє аналізувати власну діяльність, але припускається незначних огріхів при оцінюванні результативності проведеного уроку і внесенні до їх змісту необхідних коректив;
- уміє оформити конспект уроку географії відповідно до чинних вимог, проте при цьому припускається незначних помилок у формулюванні мети, завдань, доборі прийомів роботи тощо;

комунікативні:

- безконфліктно спілкується;
- уміє правильно реагувати на педагогічні ситуації, що виникають у процесі діяльності.

11-15 балів ставиться, якщо студент:

- демонструє достатню глибину знань з географічних дисциплін та методики викладання географії;
- має уявлення про сучасні технології навчання географії;
- розуміє особливості застосування різних методів, прийомів і засобів навчання географії;

У студента розвинені професійні компетенції:

проектувальні:

- має незначні труднощі у плануванні власної роботи й діяльність учнів на уроці;
- виявляє самостійність, але мало творчого підходу та ініціативності при плануванні роботи на уроці.

конструктивні:

- має незначні труднощі при визначенні й обґрунтуванні мети, змісту, методів та виборі засобів навчання географії;
- при укладанні конспекту уроку припускається незначних помилок, при цьому конспект носить характер розгорнутого плану;

процесуальні:

- на достатньому рівні володіє матеріалом уроку, але припускається мовленнєвих помилок, іноді не помічає помилок у мовленні учнів;
- на уроках застосовує методи активізації пізнавальної діяльності учнів, але їх арсенал не багатий;
- повною мірою реалізує мету й завдання уроку;
- не завжди аргументує оцінювання рівня знань, умінь і навичок учнів;

гностичні:

- демонструє достатній рівень сформованості умінь аналізу відвіданих уроків;
- вміє аналізувати власну діяльність, оцінювати результативність проведеного уроку, але не завжди реагує на зауваження вчителя, методиста;
- при оформленні конспекту уроку припускається незначних відступів від вимог;

комунікативні:

- у процесі спілкування з учнями уникає конфліктних ситуацій;
- іноді неправильно реагує на зауваження вчителів, методистів.

6-10 балів ставиться, якщо студент демонструє недостатню глибину знань:

- з географічних дисциплін та методики викладання географії;
- про сучасні технології навчання географії;
- про різні методи, прийоми і засоби навчання географії;

У студента розвинені професійні компетенції:

проектувальні:

- має певні труднощі у плануванні власної роботи й діяльність учнів на уроці;
- не виявляє самостійності й ініціативності при плануванні роботи.

конструктивні:

- не завжди й точно визначає й обґрунтовує мету, зміст, методи й засоби навчання географії; не вміє встановити конкретні завдання уроку;
- при укладанні конспекту уроку значною мірою послуговується опублікованими у фахових виданнях методичними матеріалами, при цьому конспект носить характер розгорнутого плану;

процесуальні:

- частково володіє матеріалом уроку, припускається грубих мовленнєвих помилок, не помічає помилок у мовленні учнів;
- на уроках рідко застосовує методи активізації пізнавальної діяльності учнів;
- не повною мірою реалізує мету й завдання уроку;
- не завжди аргументує оцінювання рівня знань, умінь і навичок учнів;

гностичні:

- демонструє фрагментарні вміння при виконанні аналізу відвіданих уроків;
- вміє аналізувати власну діяльність, оцінювати результативність проведеного уроку, але не завжди реагує на зауваження вчителя, методиста;
- при оформленні конспекту уроку припускається незначних відступів від вимог;

комунікативні:

- у процесі спілкування з учнями іноді провокує конфліктні ситуації;
- не завжди правильно реагує на зауваження вчителів, методистів

1-5 балів ставиться, якщо студент поверхово знає:

- предмет, який викладає;
- методику викладання географії;

У студента на недостатньому рівні розвинені професійні компетенції:

проектувальні:

- безвідповідально ставиться до підготовки до уроку;
- припускається грубих помилок при плануванні уроків географії.

конструктивні:

- при визначенні мети та змісту уроку, виборі методів й засобів навчання припускається грубих помилок;
- не вміє самостійно укласти конспекти уроків;

процесуальні:

- вкрай поверхово володіє матеріалом уроку, припускається грубих мовленнєвих помилок, не помічає помилок у мовленні учнів;
- не може під час проведення уроків залучити учнів до активної діяльності;
- на уроках не завжди вдається реалізувати поставлену мету;
- не вміє об'єктивно оцінити рівень знань, умінь і навичок учнів;

гностичні:

- не вміє об'єктивно аналізувати власну діяльність, оцінювати результативність проведеного уроку, не завжди реагує на зауваження вчителя, методиста;
- при оформленні плану-конспекту уроку не дотримується вимог;

комунікативні:

- відчуває труднощі при встановленні контакту з учнями;
- у процесі спілкування з учнями, класним керівником, методистами провокує конфліктні ситуації;
- рідко реагує на зауваження вчителів, методистів колег-студентів.

Критерії оцінювання позакласного заходу з географії

5 балів ставиться, якщо студент володіє глибокими знаннями:

- про методику організації і проведення позакласної роботи з географії (мету, завдання, форми організації, методи тощо).

У студента розвинені професійні компетенції:

проектувальні:

- уміє здійснювати планування позакласної роботи з географії;
- виявляє самостійність та ініціативність при плануванні позакласних занять із фаху.

конструктивні:

- уміє визначити й обґрунтувати мету та зміст позакласного заходу з географії відповідно до рівня психофізіологічного розвитку дитини, дібрати відповідний матеріал і змодельовати форму заходу;
- вміє самостійно розробити конспект позакласного заходу;

процесуальні:

- уміє використовувати на позакласних заходах різні методи активізації пізнавальної діяльності учнів;
- ефективно продумує методику підведення результатів позакласного заходу;

гностичні:

- уміє аналізувати позакласні заходи із фаху, які проводять інші студенти;
- уміє аналізувати власну діяльність, оцінювати результативність проведеного позакласного заходу і вносити необхідні корективи;
- уміє оформити конспект залікового позакласного заходу згідно з чинними вимогами;

комунікативні:

- безконфліктно спілкується з учнями;
- має бездоганне літературне мовлення;
- уміє правильно реагувати на зауваження, що виникають у процесі діяльності.

4 бали ставиться, якщо студент:

- має знання про мету, завдання, форми організації та методику проведення позакласної роботи з географії;

У студента розвинені професійні компетенції:

проектувальні:

- уміє здійснювати планування позакласної роботи з географії, при цьому виявляє ініціативність.

конструктивні:

- уміє складати розгорнуті плани-конспекти позакласних заходів, проте виконує це не самостійно, а з допомогою методиста чи вчителя;
- уміє обґрунтувати мету, зміст та продумувати методику проведення позакласного заходу відповідно до рівня психофізіологічного розвитку дитини;

процесуальні:

- уміє використовувати в позакласній діяльності методи активізації пізнавальної діяльності учнів, проте вибір їх обмежений;
- не завжди повною мірою реалізує мету й завдання заходу;
- ефективно продумує методику підведення результатів позакласного заходу;

гностичні:

- уміє аналізувати позакласні заходи з фаху, які проводять інші студенти, але при цьому не може внести власні пропозиції щодо поліпшення виконаної роботи;
- в основному вміє аналізувати власну діяльність на позакласному заході, але припускається незначних огріхів при оцінюванні результативності проведеного заходу і внесенні до їх змісту необхідних коректив;
- уміє оформити конспект залікового позакласного заходу з фаху відповідно до чинних вимог, проте при цьому припускається незначних помилок у формулюванні мети, завдань, доборі прийомів роботи тощо;

комунікативні:

- безконфліктно спілкується;
- уміє правильно реагувати на педагогічні ситуації, що виникають у процесі діяльності.

3 бали ставиться, якщо студент:

- має достатні знання про особливості проведення позакласної роботи з географії;

У студента розвинені професійні компетенції:

проектувальні:

- уміє здійснювати планування позакласної роботи з географії, але при цьому не виявляє самостійності та ініціативності.

конструктивні:

- уміє складати розгорнуті конспекти заходів, проте виконує це не самостійно, а з допомогою методиста чи вчителя;
- уміє обґрунтувати мету, зміст, однак не завжди добирає ефективні методи й прийоми навчання;
- уміє визначити зміст залікового виховного заходу з фаху, але не повною мірою враховує рівень психофізіологічного розвитку дитини;

процесуальні:

- уміє використовувати в позакласній діяльності лише деякі методи активізації пізнавальної діяльності учнів;
- не завжди повною мірою реалізує мету й завдання уроку;
- не може чітко розробити методику підведення результатів позакласного заходу;

гностичні:

- уміє в загальних рисах аналізувати позакласні заходи з фаху, які проводять інші студенти, але при цьому не може внести власні пропозиції щодо поліпшення виконаної роботи;
- в основному вміє аналізувати власну діяльність, але припускається значних огріхів при оцінюванні результативності проведеного заходу і внесенні до їх змісту необхідних коректив;
- уміє оформити конспект залікового позакласного заходу з фаху відповідно до чинних вимог, проте при цьому припускається значних помилок у формулюванні мети, завдань, доборі прийомів роботи тощо;

комунікативні:

- майже безконфліктно спілкується;
- не завжди правильно реагує на педагогічні ситуації, що виникають у процесі діяльності.

2 бали ставиться, якщо студент демонструє недостатню глибину знань:

- про суть та методику проведення позакласної роботи з географії

У студента розвинені професійні компетенції:

проектувальні:

- має певні труднощі у плануванні позакласної роботи з географії;
- не виявляє вміння планувати позакласні заняття;
- не виявляє самостійності й ініціативності при плануванні роботи.

конструктивні:

- не точно визначає й обґрунтовує мету, зміст та методику проведення заходу;
- не вміє встановити конкретні завдання позакласного заходу з фаху;
- при укладанні конспекту позакласного заходу з фаху послуговується виключно опублікованими у фахових виданнях методичними матеріалами, при цьому конспект носить характер розгорнутого плану;
- не враховує рівень психофізіологічного розвитку дитини, має певні труднощі при доборі матеріалу при укладанні конспекту позакласного заходу з фаху;

процесуальні:

- припускається грубих мовленнєвих помилок, не помічає помилок у мовленні учнів;
- на позакласних заходах не застосовує методи активізації пізнавальної діяльності учнів;
- не повною мірою реалізує мету й завдання заходу;
- не продумує методику підведення результатів проведеного заходу;

гностичні:

- має значні труднощі при виконанні аналізу позакласних заходів з фаху, які проводять інші студенти;
- не вміє аналізувати власну діяльність, оцінювати результативність проведеного заходу і не реагує на зауваження вчителя, методиста;
- при оформленні конспекту залікового заходу припускається значних відступів від вимог;

комунікативні:

- у процесі спілкування з учнями провокує конфліктні ситуації;
- не завжди правильно реагує на зауваження вчителів, класного керівника,

методистів, колег-студентів.

1 бал ставиться, якщо студент поверхово розуміє суть позакласної роботи з географії.

У студента на недостатньому рівні розвинені професійні компетенції:

проектувальні:

– безвідповідально ставиться до планування позакласної роботи з географії або припускається грубих помилок при плануванні позакласних занять з предметів.

конструктивні:

- при плануванні мети, змісту та методики проведення заходу припускається грубих помилок;
- не вміє правильно укласти конспекти заходів;
- користується готовими розробками позакласних заходів, які не може співвіднести з віковими особливостями учнів, їх інтересами.

процесуальні:

- припускається грубих мовленнєвих помилок, не помічає помилок у мовленні учнів;
- не може під час проведення позакласних заходів залучити учнів до активної діяльності;
- під час проведення позакласного заходу з фаху не може вільно відновити розроблений матеріал;
- не вдається реалізувати поставлену мету;
- не вдається підбити результати проведеного заходу;

гностичні:

- не відвідує позакласні заходи з фаху, які проводять інші студенти;
- не вміє аналізувати власну діяльність, оцінювати результативність проведеного заходу і не реагує на зауваження вчителя, методиста;
- не вміє правильно оформити конспект залікового позакласного заходу з фаху;

комунікативні:

- має складнощі при встановленні контакту з учнями;
- у процесі спілкування з учнями, класним керівником, методистами провокує конфліктні ситуації;
- не реагує на зауваження вчителів, методистів колег-студентів.

Критерії оцінювання звіту про проходження педагогічної практики

3 бали ставиться, якщо звіт має розгорнутий характер, складений з дотриманням загальної схеми. У звіті відображені всі напрямки і види діяльності, наявні власні приклади з досвіду роботи тощо. Звіт має логічну та послідовну побудову. Висновки ґрунтовні та аргументовані. Відсутні фактичні, методичні, орфографічні, граматичні та стилістичні помилки.

3 бали ставиться, якщо звіт має достатньо розгорнутий характер, складений з дотриманням загальної схеми. У звіті відображені всі напрямки і види діяльності, наявні окремі приклади з досвіду роботи тощо. Звіт має послідовну побудову, але місцями порушена логіка викладу. Висновки ґрунтовні, але недостатньо аргументовані. У звіті відсутні фактичні, методичні, орфографічні, граматичні, але наявні незначні стилістичні помилки.

1 бал ставиться, якщо звіт має нерозгорнутий характер, складений з порушенням загальної схеми. У звіті відображені не всі напрямки і види діяльності, відсутні приклади з досвіду

роботи тощо. Порушена логіка викладу. Висновки не достатньо ґрунтовні або відсутні. У звіті наявні значні фактичні, методичні, орфографічні, граматичні та стилістичні помилки.

Критерії оцінювання календарно-тематичного планування з географії

1 бал ставиться, якщо календарно-тематичне планування оформлене з дотриманням всіх вимог, має розгорнутий характер. До кожного уроку підібрані різноманітні методи, прийоми та засоби навчання. Домашні завдання розписані детально та мають диференційований характер. У плануванні відсутні фактичні, методичні, граматичні та орфографічні помилки.

0,5 бали ставиться, якщо календарно-тематичне планування оформлене з дотриманням всіх вимог, але має не достатньо розгорнутий характер. Спостерігається одноманітність у підборі методів, прийомів та засобів навчання. Домашні завдання не диференційовані. У плануванні наявні фактичні, методичні, граматичні та орфографічні помилки.

Критерії оцінювання аналізу та самоаналізу уроку

2 бали ставиться, якщо аналіз (самоаналіз) уроку здійснено з дотриманням плану аналізу уроку. Аналіз (самоаналіз) уроку має розгорнутий характер. Глибоко проаналізовано мету, завдання та всі структурні елементи уроку. Висновки чіткі, ґрунтовні та аргументовані. Наявні рекомендації щодо необхідності внесення коректив з метою поліпшення змісту або сценарію проведення уроку.

1 бал ставиться, якщо аналіз (самоаналіз) уроку здійснено з порушенням плану аналізу уроку. Аналіз (самоаналіз) уроку має не досить розгорнутий характер. Не досить глибоко проаналізовано структурні елементи уроку. Висновки мають загальний характер та не аргументовані. Відсутні рекомендації щодо необхідності внесення коректив до змісту або сценарію проведення уроку.

Критерії оцінювання науково-дослідної роботи студентів під час практики

2 бали ставиться, якщо студент довів актуальність теми науково-дослідної роботи, вдало обрав методику роботи, якісно виконав весь обсяг робіт. При цьому студент продемонстрував високий рівень самостійності та ініціативності. Результати виконаної роботи ґрунтовні, наочні та мають практичний характер. Доповідь на звітній конференції вирізняється глибиною розкриття проблеми, логікою та послідовністю викладу, наявністю прикладів з особистого досвіду, обґрунтованими висновками. Доповідь супроводжується мультимедійною презентацією. У доповіді відсутні фактичні, методичні, мовленнєві та стилістичні помилки.

1 бал ставиться, якщо студент не повною мірою довів актуальність теми науково-дослідної роботи, не зовсім вдало обрав методику роботи, не зовсім якісно виконав весь обсяг робіт. При цьому студент продемонстрував низький рівень самостійності та ініціативності. Результати виконаної роботи мають практичний характер, але недостатньо обґрунтовані та наочні. У доповідь на звітній конференції тема розкрита не достатньо глибоко, порушена логіка викладу, присутні лише окремі приклади. Висновки не зовсім правильні або недостатньо аргументовані. Доповідь не супроводжується мультимедійною презентацією. У доповіді наявні фактичні, методичні, мовленнєві та стилістичні помилки.

Критерії оцінювання оформлення звітної документації

1 бал ставиться, якщо документація оформлена якісно та згідно всіх вимог. Кожен документ поданий окремою папкою та супроводжується титульною сторінкою. У матеріалах практики відсутні фактичні, граматичні та стилістичні помилки.

0,5 бали ставиться, якщо документація оформлена не зовсім якісно та з порушенням деяких вимог. Кожен документ поданий окремою папкою та супроводжується титульною сторінкою. Деякі матеріали оформлені неправильно або неохайно. У матеріалах практики наявні фактичні, граматичні та стилістичні помилки.

Критерії оцінювання профорієнтаційного заходу

1 бал ставиться, якщо профорієнтаційна робота проведена якісно та повною мірою. Студент продемонстрував творчий підхід та ініціативність при проведенні профорієнтаційної роботи серед старшокласників. Конспект профорієнтаційного заходу оформлений з дотриманням всіх вимог. Інформація подана старшокласникам у цікавому та доступному вигляді з використанням агітаційних матеріалів, рекламних проспектів, мультимедійних презентацій тощо.

0,5 бали ставиться, якщо профорієнтаційна робота проведена не досить якісно. Студент не продемонстрував творчий підхід та ініціативність при проведенні профорієнтаційної роботи серед старшокласників. Конспект профорієнтаційного заходу оформлений з дотриманням всіх вимог, але не зовсім розгорнутий. Інформація подана старшокласникам у стислому вигляді.

Критерії оцінювання організаційного модуля виробничої практики у школі

5 балів отримує студент, який:

- бере участь у настановчій конференції з педпрактики;
- вчасно заповнює графік проходження практики у щоденнику практики, до якого включає навчальну, методичну, виховну та дослідницьку роботу, і затверджує його у групового керівника;
- виконує всі види робіт, передбачені програмою практики, ретельно готується до уроків і проводить їх та навчально-виховну роботу з учнями;
- дотримується правил внутрішнього розпорядку школи, виконує розпорядження адміністрації та керівників педпрактики;
- приходять не пізніше як за 15 хв. до початку уроків у класі, до якого він прикріплений, перебуває в школі не менше 5 днів на тиждень і не менше 6 год. щоденно; за потреби перебуває в школі більш тривалий час;
- бере участь у всіх справах класу, до якого прикріплений;
- є взірцем працелюбності, освіченості, організованості, дисциплінованості, охайності;
- є уважним, доброзичливим і ввічливим у стосунках зі школярами, учителями, батьками, викладачами, студентами групи;
- відвідує консультації, методичні наради, які проводить керівник або методист із практики;
- узгоджує з учителями свою присутність на їхніх уроках;
- у випадку відсутності або запізнення повідомляє про це старосту, методиста, пояснює причину відсутності або запізнення, надає при цьому необхідні документи (довідку про хворобу тощо);
- у дводенний термін по завершенню практики здає документацію з педагогічної практики;
- бере участь у підсумковій конференції з практики, виступає з доповіддю.

4 бали отримує студент, який

- бере участь у настановчій конференції з педпрактики;
- вчасно складає графік проходження практики, до якого включає навчальну, методичну, виховну та дослідницьку роботу, і затверджує його у групового керівника;
- виконує всі види робіт, передбачені програмою практики, ретельно готується до уроків і проводить їх та навчально-виховну роботу з учнями;
- дотримується правил внутрішнього розпорядку школи, виконує розпорядження адміністрації та керівників педпрактики;
- перебуває в школі не менше 5 днів на тиждень і не менше 6 год. щоденно, але не приходять на заняття завчасно;
- іноді відвідує консультації, методичні наради, які проводить керівник або методист з практики;
- узгоджує з учителями свою присутність на їхніх уроках;
- у випадку відсутності або запізнення повідомляє про це старосту, методиста, пояснює причину відсутності або запізнення, надає при цьому необхідні документи (довідку про хворобу тощо);
- у дводенний термін по завершенню практики здає документацію з педагогічної практики;

– бере участь у підсумковій конференції з практики.

3 бали отримує студент, який:

- бере участь у настановчій конференції з педпрактики;
- невчасно складає графік проходження практики;
- виконує всі види робіт, передбачені програмою практики, старається належно готуватися до уроків і навчально-виховної роботи;
- спостерігаються деякі порушення правил внутрішнього розпорядку школи;
- не завжди перебуває в школі не менше 6 год, не приходять на заняття завчасно;
- іноді відвідує консультації, методичні наради, які проводить керівник або методист із практики;
- узгоджує з учителями свою присутність на їхніх уроках;
- у випадку відсутності або запізнення повідомляє про це старосту, методиста, пояснює причину відсутності або запізнення, надає при цьому необхідні документи (довідку про хворобу тощо);
- невчасно здає документацію з педагогічної практики;
- бере участь у підсумковій конференції з практики.

2 бали отримує студент, який:

- бере участь у настановчій конференції з педпрактики;
- невчасно складає графік проходження практики;
- невчасно виконує всі види робіт, передбачені програмою практики, не належно готується до уроків і навчально-виховної роботи;
- спостерігаються деякі порушення правил внутрішнього розпорядку школи;
- не перебуває в школі не менше 6 год, не приходять на заняття завчасно;
- іноді відвідує консультації, методичні наради, які проводить керівник або методист із практики;
- у випадку відсутності або запізнення не завжди повідомляє про це старосту, методиста, пояснює причину відсутності або запізнення, надає при цьому необхідні документи (довідку про хворобу тощо);
- невчасно здає документацію з педагогічної практики;
- бере участь у підсумковій конференції з практики.

1 бал отримує студент, який:

- бере участь у настановчій конференції з педпрактики;
- із значним запізненням складає графік проходження практики;
- із значним запізненням виконує всі види робіт, передбачені програмою практики, не належно готується до уроків і навчально-виховної роботи;
- порушує правила внутрішнього розпорядку школи, не виконує розпоряджень адміністрації та керівників педпрактики;
- буває в школі лише під час занять та заходів, які сам проводить;
- часто пропускає консультації, методичні наради, які проводить керівник або методист із практики;
- у випадку відсутності або запізнення не повідомляє про це старосту, методиста, пояснює причину відсутності або запізнення, надає при цьому необхідні документи (довідку про хворобу тощо);
- зі значним запізненням здає документацію з педагогічної практики;
- бере участь у підсумковій конференції з практики.

Загальні критерії оцінювання виробничої практики у школі

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	Критерії оцінювання
90 – 100	A	відмінно	Студент повністю виконав завдання з усіх змістовних модулів практики, виявив при цьому високий рівень опанування програмовим матеріалом з шкільних курсів географії, самостійність, вміння робити висновки та узагальнення, проводити аналіз педагогічного процесу. Під час практики проводив уроки географії різного типу із застосуванням різних методів, прийомів, засобів та новітніх технологій навчання, успішно виконував функції помічника класного керівника, проводив різноманітні навчально-виховні заходи. Практикант в процесі роботи не допустив жодної фактично, методичної або психолого-педагогічної помилки і показав високу загальну ерудицію, педагогічну і мовну культуру. Вчасно здав документацію, оформлену згідно всіх вимог.
82-89	B	добре	Студент вільно володіє навчальним матеріалом з шкільних курсів географії, уміло використовує професійну та наукову термінологію, проявляє самостійність в підготовці та проведенні уроків, позакласних і виховних заходів. Завдання з усіх модулів практики виконані студентом в повному обсязі. Документація оформлена якісно і вчасно подана методистам. Але студентом допущені незначні фактичні або методичні помилки в процесі роботи.
74-81	C	добре	Результати показані студентом під час практики відповідають вимогам, передбаченим до рівня B, але при цьому уроки та навчально-виховні заходи студента не відзначаються різноманітністю. Під час виконання завдань з деяких складових модулів допущені незначні помилки.
64-73	D	задовільно	Студент не зміг успішно впоратися з усіма завданнями практики: відтворює значну частину навчального матеріалу, виявляє елементарні знання, може помітити неточності у відповідях учнів, але не проявляє самостійності в проведенні позакласної та виховної роботи, допускає помилки методичного та теоретичного плану під час проведення уроків, спостерігаються незначні порушення вимог з педагогіки і психології, що знижує ефективність проведення навчально-виховної роботи. Документація здана невчасно або її оформлення не дуже якісне. Під час виконання завдань з педагогіки та психології допущені помилки.
60-63	E	задовільно	Студент припускається помилок під час проведення уроків, позакласні та виховні заходи проводяться на низькому рівні, спостерігається невідповідальне ставлення студента до проходження практики. Практично не проводиться робота в якості помічника класного керівника. Документація здана повністю, але її оформлення неякісне або не зовсім відповідає вимогам. Більшість оцінок за основні види роботи «3».

35-59	FX	незадовільно	Студент не виконав програму практики або певну частину завдань практики (навіть один з видів робіт), отримав негативний відгук про роботу від адміністрації школи, вчителів чи класного керівника, отримав незадовільну оцінку за один з видів робіт. Але за певних умов може повторно пройти педагогічну практику і отримати позитивну оцінку.
0-34	F	незадовільно	Студент не виконав програму практики і отримав незадовільну оцінку при повторному складанні заліку за практику.

Шкала оцінювання педагогічної практики

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного проходження практики
0-34	F	незадовільно без можливості повторного проходження практики

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Н. М. Маслова, Т. О. Кравцова, І. Л. Уличний

ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Підп. до друку 21.11.2018. Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсет.
Цифровий друк. Ум. др. арк. 5. Тираж 100.